

I. SPRAWOZDANIE

DYREKCYI PRYWATNEGO GIMNAZJUM IM. J. SŁOWACKIEGO

(z prawami szkół rządowych rspt. c. k. Ministerstwa W. i O.
z dnia 27. grudnia 1909 l. 47.848).

W CZORTKOWIE

za rok szkolny

13878

1909|10

T R E Ś Ć :

- 1.) Z klimatografii Podola. (Zur Klimatographie Podoliens) napisał Stanisław Jaremkow.
- 2.) Historia zakładu, napisał Dr Ludwik Grzybowski.
- 3.) Sprawozdanie lekarza szkolnego Dra Franciszka Sękiewicza.
- 4.) Część urzędowa podana przez Dyrekcyę.

W CZORTKOWIE.

NAKŁADEM TOWARZYSTWA SZKOŁY ŚREDNIEJ W CZORTKOWIE

Drukiem M. Marguliesa

1910.

RV. iraw.
Spr. 33

Z KLIMATOLOGRAFII WYŻYNY PODOLSKIEJ.

(ZUR KLIMATOGRAPHIE PODOLIENS).

Część I.

W dzisiejszym stanie wiedzy słowo: klimat nie daje się ująć w ramy jakiejś ścisłej definicji naukowej.

Jednem z najlepszych jest określenie Hanna (Handbuch der Klimatologie Stuttgart 1908. B. I.) „Klimat” — powiada on to mnogość tych elementów meteorologicznych, które średni stan atmosfery w danym miejscu na ziemi określają.

W tej definicji należy podkreślić słowa: **średni stan**, gdyż właśnie te dwa słowa pozwalają ściśle wyznaczyć granicę między dwoma podobnymi ale różnymi pojęciami: klimatem i pogodą. Pogoda jest stanem chwilowym, przejściowym i zmiennym; klimat natomiast stanem w długich, nawet tysiącletnich okresach niezmiennym, stałym. Pojedyncze stany określają jednak zawsze całkiem ściśle stan średni. Wynika stąd, że pogoda dni pojedynczych, miesięcy i lat, stanowi poprostu cegiełki, z których buduje się gmach cały; gmachem tym — ściśle określenie klimatu danego obszaru. Aby więc móc ściśle opisać klimat, trzeba na to znać przebieg zjawisk atmosferycznych w ciągu dłuższego okresu czasu. Im czas obserwacji dłuższy, im więcej danych, tem ścisłość określenia i opisanie klimatu większa.

Atmosfera naszej ziemi jest siedzibą najróżnorodniejszych zjawisk. Cecha tych zjawisk, to ciągła ich zmienność. Zadaniem meteorologii jest zbadanie przebiegu tych zjawisk, wykrycie praw nimi rządzących i wzajemnego ich związku. Ze względu jednak

na ciągłą zmianę ich okazuje się konieczność obserwowania przebiegu tych zjawisk. W tym celu zakłada się dziś w całym świecie kulturalnym t. z. stacje meteorologiczne. Stacje te dostarczają materiału do dociekań teoretycznych. Materiał dostarczony przez nie może znaleźć jeszcze i inne zastosowanie — praktyczne. Ponieważ stan elementów meteorologicznych w danej chwili i danym miejscu jest niczem innym tylko pogodą, stąd wniosek, że mogą i w rzeczywistości dostarczać te obserwacje materiału do klimatografii danego miejsca. Podczas jednak gdy meteorologia do celów swoich używa jako metody badania indukcyi, to metodę badania klimatologicznego stanowi prosta **statystyka i obliczanie wartości średnich**.

Oprócz obliczania swych wartości średnich ma nauka o klimacie, klimatologia, drugie jeszcze zadanie — obliczanie możliwych **odstępstw** od stanu średniego. Ażeby jednak możliwie jak najlepiej zdać sobie sprawę z tych odstępstw od stanu średniego, konieczną jest rzeczą poznać w pierwszym rzędzie położenie geograficzne danej miejscowości, a następnie położenie jej w odniesieniu do centr akcyi atmosferycznej i dróg depresyi barometrycznych.

To też przystępując do monografii klimatologicznej Wyżu Podolskiego w pierwszym rzędzie należy nam zastanowić się nad jego położeniem pod oboma względami.

Wyżyna Podolska o średnim wzniesieniu 300 m. ponad poziom morza jest jedynie od strony południowej i to nie bezpośrednio zamkniętą łukiem Wschodniego Beskidu. Od północy otwarta ku morzu, od północnego wschodu i wschodu łączy się z wielkim niżem południowo rosyjskim. Wiatry południowo wschodnie, częstokroć mokre, mają również dostęp otwarty. Jako zasadniczą cechę samej wyżyny należy podnieść to, że jest porośniętą głębokimi jarami. W jarach tych szuka ludność naturalnej ochrony przed ostrym klimatem samego płaskowyzu.

Tych parę uwag, pozwoli nam w dalszym ciągu zrozumieć, jaki wpływ na klimat wyżu wywierają centra akcyi atmosferycznej i położenie względem dróg minimów tj. **depresyi barometrycznych**. Nim jednak do tego przedmiotu przyjdziemy należy nam zastanowić się nad jednym jeszcze bardzo ważnym momentem,

nad odległością Podola od wielkiego zbiornika wody, Oceanu Atlantyckiego i wynikającymi stąd skutkami.

Odległość ta wynosi około 2000 km. w kierunku wschodnim. Już sam fakt owej znacznej odległości od Oceanu pozwala określić typ klimatu podolskiego. Jest to klimat wybitnie **kontynentalny**, ze stosunkowo dosyć dużymi extremami. Wedle otrzymanych zapisków temperatury maksymalnej i minimalnej w Czortkowie z r. 1902. stwierdzić mogę, że różnica między najniższą a najwyższą temperaturą w tym roku wynosiła 63° . Minimum w zimie wynosiło -30° , maximum letnie $+33^{\circ}$. Wiadomą jest rzeczą, że owa różnica ekstremalnych temperatur decyduje stanowczo o charakterze klimatu. Klimat oceaniczny posiada małą różnicę extremów letniego i zimowego; klimat kontynentalny różnicę dużą. W Europie specjalnie ostrość klimatu rośnie z rosnącą długością wschodnią. Przyczyną tego jest właśnie odległość od morza. Parę przykładów, zebranych w tablicy, poniżej podanej, zilustruje to dokładnie. ¹⁾

Długość	Valen- cy $10^{\circ}3'Z.$	Niemcy zachod. $7^{\circ}2'W.$	Berlin $13^{\circ}21'$	Praga $14^{\circ}25'$	Kraków $19^{\circ}57'$	Lwów $24^{\circ}2'$	Kijów $30^{\circ}30'$
Styczeń	6·8	1·1	—0·7	—1·6	—3·3	—4·3	—6·2
Lipiec	14·6	17·3	18·1	18·8	18·8	19·1	19·2
Rok	10·1	9·0	8·5	8·6	7·9	7·5	6·8
Różnica lipiec styczeń	7·8	16·2	18·8	20·4	22·1	23·4	25·4
Na 1° długości	0·5		1·6		0·24		0·3

Że z długością geograficzną wschodnią rośnie różnica temperatur między latem a zimą, maleje natomiast temperatura roku,

1) Wedle Hanna: Lehrbuch d. Meteorologie Leipzig 1905. Tafel.

łatwo odczytać z tablicy. Należy na tem miejscu zrobić jedną uwagę. Poniżej wspomniałem, że ekstremalne temperatury lata i zimy r. 1902 różniły się w Czortkowie o 63°. Tablica zdaje się temu przeczyć. Celem uniknięcia nieporozumień należy zwrócić uwagę na to, że różnica temperatury w Czortkowie przedstawia t. z. amplitudę aperyodyczną, otrzymaną z obserwacji termometru max. min. i dwóch jedynie dni; tablica zaś podaje amplitudy peryodyczne, a więc amplitudy temperatur średnich. Im większa jest amplituda peryodyczna, tem większą może być i aperyodyczna; obie wykazują pewien stosunek proporcjonalności.

Duża amplituda peryodyczna i aperyodyczna są najwięcej charakterystyczną cechą kontynentalizmu. Wielkość obu dla Czortkowa, w którym pod trzema zaledwie miesiącami otworzyłem prywatną stacyę meteorologiczną II. rzędu, da się naturalnie dopiero po upływie szeregu lat dokładnie określić; peryodyczna już po latach 20-tu, aperyodyczna - maksymalna dopiero po stu.

Podobnie i średnie temperatury miesięcy pojedynczych i roku dadzą się dopiero po 20 latach z błędem 0.2° oznaczyć i obrachować.

Mimo to jednak posiadamy możność już dziś obliczyć średnią temperaturę Wyżyny Podolskiej, z dokładnością około 1°. Nie będzie to temperatura jakiegoś ściśle oznaczonego punktu na Podolu, lecz niejako średnia wartość ze wszystkich średnich.

Wartość dla pojedynczych miejscowości mogą nawet znacznie różnić się od siebie; średnie jednak dla całego Podola przedstawiają się tak:

Średnia temperatura roku:	† 7.0.	rsp.	† 7.5.
„ „ stycznia:	— 5.0.	„	— 4.5.
„ „ lipca:	† 19.0.	„	† 19.5.

Pierwsza kolumna podaje wartości dla płaskowyżu, druga, przypuszczalne średnie Czortkowa, którego wysokość po nad poziom wynosi 228 m.

Dane te obliczyłem z atlasu meteorologicznego; on to właśnie daje nam wspomnianą możność obliczania temperatur średnich, a podobnie i średnich wielu innych elementów meteorologicznych. Atlas użyty przezemnie do konstrukcyi średnich temperatur jest

jednym z najlepszych¹⁾. O sposobie odtwarzania kart meteorologicznych i obliczania z nich danych średnich dla oznaczonych miejscowości mówić na tem miejscu nie mogą.

Z załączonej tabelki widać dalej, że różnica między latem a zimą wynosi dla płaskowyżu około 24° . Jest to wspomniana już amplituda peryodyczna. Według niej Podola posiada tedy klimat ściśle kontynentalny. Między ściśle oceanicznym a kontynentalnym klimatem istnieje cały szereg przejść; poprowadzenie wyraźnej granicy między obu typami jest wprost niemożliwe. Dla orientacji zwykło się zaś jako granicę obu tych typów uważać amplitudę peryodyczną 20° . (Hann, Köppen). Jest tedy klimat Podola kontynentalnym. Porównując przybliżone dane dla Wyżyny Podolskiej z temperaturami Lwowa, por. tablicę zobaczymy, że amplituda Podola zaledwie o 6.6° jest wyższą od amplitudy Lwowa. A przecież mówi się powszechnie — i jest to prawdą —, że klimat Podola jest daleko ostrzejszy od klimatu Lwowa. Czyżby tych 0.6° mogło tak ujemnie wpływać na klimat Podola?

Tak nie jest. Przyczynę, dla której przy tak małej różnicy amplitud występuje znaczna różnica w klimacie, poznamy szczegółowo później; na tem już jednak miejscu zaznaczę, że jest nią położenie Podola ze względu na wspomniane centra akcyi atmosferycznej i drogi minimów barometrycznych. Położenie to powoduje występywanie znacznie większej aperyodycznej amplitudy na Podolu, niż na zachodzie Galicyi, lub choćby w jej środkowej części.

Podczas gdy we Lwowie np. aperyodyczna amplituda ponad 60° jest rzadkością, to zdarza się ona na Wyżu Podolskim dość często.

Omówiliśmy dotychczas najważniejszą cechę klimatyczną Podola; średnie temperatury. W związku z tem, warto się zastanowić nad porą, w której wiosna do nas przychodzi. Szwedzki uczony H. Hildebrandsson opracował osobną mapę²⁾ czasowego następstwa izotermy 0° i izotermy 9° w porze wiosennej.

Z mapy tej czytamy, że na Wyżynę Podolską wchodzi izoterma 0° dnia 1 marca (data przeciętna), średnia zaś temperatura 9° pojawia się na całym Podolu prawie równocześnie dnia 1 maja.

---

1) Hanna, *Atlas der Meteorologie* Gotha 1887.

2) Reprodukcyja w cytowanym atlasie.

Ostatnia data jest ogromnie charakterystyczną. Podczas, gdy temperatura 9° pojawia się przeciętnie w zachodniej Galicyi, a nawet i w środkowej około 20 kwietnia, na Podolu występuje 1 maja, więc z 10-dniowym opóźnieniem. To zjawisko tłumaczy doskonale znany fakt późnej wiosny podolskiej.

Dodać jeszcze wypada, dla tem dosadniejszej charakterystyki owej późnej wiosny, że ogranicza się ona ściśle na Wyż Podolski, część północną Bukowiny i Beskid Wschodni. Izoterma sama stanowi linię zamkniętą. Druga izoterma 9° przebiega w kierunku dokładnie prawie wschodnim od Szlezwiku, przechodzi przez północną część Pomorza i dąży przez Litwę w głąb Rosyi. Na niej leżą: Wilno i Witebsk; poniżej Tula. W Moskwie pojawia się temperatura 9° dnia 4. maja. Fakty dosyć za siebie mówiące!

Powyższe zjawisko opóźnienia wiosny wytłómaczymy na innem miejscu, teraz zaś zwrócimy naszą uwagę na stan barometryczny. Średnie ciśnienie roczne zredukowane — jak zazwyczaj — do poziomu morza i temperatury 0° — wynosi 763 mm. średnia zaś głębokość minimów barometrycznych 749·5 mm. rtęci. Średnie dzienne wahnienie barometru dla rocznego okresu czasu nie przekracza wartości 1·0 mm. Dodać tu należy, że są to również liczby przybliżone; dane rzeczywiste mogą odbiegać od przytoczonych nawet i o 1·0 mm. Ciśnienie barometryczne najwyższe panuje w miesiącach zimowych: dla stycznia wynosi ono ponad 766 mm. Przeważającym kierunkiem wiatrów jest wtedy kierunek północny. Oba te fakty pociągają ze sobą ostrą zimę. W lipcu stosunki się zmieniają. Średni stan opada poniżej normalnej wartości 760 mm., przeważa zachodni kierunek wiatru. Już na tem miejscu wypada zaznaczyć, że w zimie pozostaje Podole pod wpływem Azji kontynentalnej, w lecie natomiast uwiadczenia się wpływ Oceanu i zwyczki azorskiej. Do tych stosunków będziemy mieli sposobność jeszcze powrócić i omówić je dokładnie; dlatego też przejdziemy do innych elementów meteorologicznych.

Najważniejszym czynnikiem klimatycznym po temperaturze jest wilgotność względna. Procentowy ten stosunek istniejącej ilości pary wodnej, do tej jaka przy danej temperaturze może się pomieścić w powietrzu, decyduje wprost o łatwości, z jaką daną temperaturę, bez względu na jej znak znieść można. Niestety,

atlas cytowany, który dziś jest dla mnie jedynym źródłem pracy, nie zawiera odpowiedniej karty; ja też żadnych pewnych danych podać nie jestem w stanie; trzechmiesięczne bowiem obserwacje, jakie w dwóch stacjach meteorologicznych w Czortkowie bywają notowane, nie uprawniają mnie zgoła do żadnych wniosków, a z drugiej strony wilgotność względna jest tak dalece zmiennym elementem, że obserwacyi zrobionych gdzieindziej, (w tym wypadku w stacji meteorologicznej w Tarnopolu) stanowczo na teren Czortkowa przenieść nie można. Ta zmienność wilgotności jest też jedynym powodem, dla którego atlasy meteorologiczne kart wilgotności podawać nie mogą. Inne elementy meteorologiczne przez pewnego rodzaju graficzną interpolację można z dość znacznem przybliżeniem obliczyć z danych doświadczalnych; o wilgotności, która w wysokim stopniu zależy od warunków miejscowych, położenia, układu pionowego zgoła tego powiedzieć nie można.

Spokrewnionym z wilgotnością jest inny jednak element, dla którego dane — przybliżone znowu — mogą podać. Jest to wysokość rocznego opadu atmosferycznego i zachmurzenie.

Średnia wysokość opadu dla zachodniej części Wyżyny Podolskiej przechodzi 600 mm., dla wschodniej jest znacznie mniejszą. Są to liczby o wartości jednak ściśle orientacyjnej; gdyż i wysokość opadu, choć nie w takim stosunku, jak wilgotność, zależy od formy terenu. Dla dokładnej charakterystyki dodać jeszcze należy, że rozmieszczenie hydrometeorów zgoła nie jest jednostajne w czasie. Z wyjątkiem północnych krańców Podola owo rozmieszczenie scharakteryzowaćby się dało w ten mniej więcej sposób: Główną porą deszczową jest wczesne lato (czerwiec); lipiec, wybitniej jeszcze wrzesień i październik mają najmniej opadów, listopad i wogóle jesień mają już większy opad; zima z opadem dość dużym. Wahania obu maximów (czerwiec i listopad) nieznaczne; różnica między opadami miesięcy o najwyższym opadzie (czerwiec i listopad), a między październikiem, w którym minimum występuje również nie zbyt duża. Zachmurzenie wynosi (Teisserenc de Bort) w styczniu 0·6, w czerwcu 0·4. Liczby te oznaczają, że w styczniu przeciętnie dziennie sześć dziesiątych nieba zakrytych jest chmurami, w czerwcu tylko cztery dziesiątne.

Przytoczona poniżej charakterystyka klimatu Podola jest bardzo niekompletną, a oprócz tego i nieścisłą

Przyczyna leży — raz jeszcze to podnoszę — w tem, że dane czerpałem jedynie z atlasu meteorologicznego, który zawierać może jedynie karty elementów, dających się pewnego rodzaju interpolacją i kalkulacją rachunkową oznaczyć. Tych liczb jest jednak ograniczoną i są to przeważnie elementy ściśle meteorologiczne: pod względem klimatycznym przedstawiają więc małą wartość. Rozważmy to na przykładzie zachmurzenia, które stanowi dość ważny czynnik klimatologiczny. Średnie zachmurzenie wynosi dla czerwca 0.4 albo 40%. Przypuśćmy na chwilę, że jest ta wartość nie tylko średnią, lecz i stałą, tzn. z godziny na godzinę i z dnia na dzień, to w czerwcu 40% powierzchni nieba jest zaciągniętych chmurami. Rozłożywszy jeszcze jednostajnie zachmurzenie na noc i dzień, dostajemy dla dnia około 28% zachmurzenia. Jest to liczba niewielka, skutkiem czego insolacja w czerwcu może być bardzo silną. Tak byłoby pod naszym założeniem, które jest jednak fałszywe — co wiemy z doświadczenia i choćby tylko pobieżnej obserwacji. Poprzednio już wspomnieliśmy, że właśnie w czerwcu przypada maximum opadu atmosferycznego. Uwzględniwszy to i jeszcze drugą okoliczność, że maximum opadu w krzywej dziennej przypada na dzień i południową porę, dojdziemy łatwo do wniosku, że insolacja w czerwcu nie jest zbyt silną, że kilka dni w tym miesiącu jak zupełnie pozbawionych promieniowania bezpośredniego; zastępuje je promieniowanie rozproszone. Ilość dni o intensywnem promieniowaniu w przeciwstawieniu do ilości dni o promieniowaniu rozprószonem, jest bardzo ważnym czynnikiem, zmiennym jednak ogromnie i wybitnie zależnym od położenia danego miejsca.

Podobnie ma się rzecz z innymi elementami, np. temperaturą. Przytoczyłem poniżej średnie wartości dla dwóch miesięcy i całego roku. Pod względem klimatograficznym większą rolę odgrywają średnie temperatury różnych pór dnia, przedewszystkiem temperatury ranków, południa i wieczorów, oraz średnie różnice tych temperatur. Widzimy przeto, że nakreślony obraz jest raczej bardzo słabym i niedokładnym szkicem.

W roku bieżącym pozostały w Czortkowie dwie stacje; stacja meteorologiczna III. rzędu przy c. k. Seminarium nauczy-

cielskiem, założona przez c. k. Centralny Zakład Meteorologiczny we Wiedniu i druga stacya prywatna II. rzędu. Pierwsza prowadzi obserwacye temperatury powietrza, wilgotności i pomiar opadu atmosferycznego; zakres działania drugiej daleko szerszy, chociaż nie obejmujący zgoła i nie wyczerpujący wszystkich elementów, ani meteorologicznych, ani tembardziej klimatologicznych. Wspomniana druga stacya rzędu II. jest moją własnością prywatną. Obejmuje ona trzechrazową dzienną obserwacyę temperatury, (Kappeller) wilgotności powietrza, względnej i bezwzględnej (psychrometr, Kappeller), ciśnienia (Holosterique Fabri 169, opatrzony tablicą dla korektury, obliczoną empirycznie w c. k. Zakładzie Centralnym we Wiedniu), zachmurzenia, kierunku i natężenia wiatru, przybliżonego czasu insolacyi, rodzaju i czasu trwania opadów, zawartości ozonu, etc.

W najbliższym czasie, o ile mi środki materyalne pozwolą, rozszerzę zakres pomiarów na pomiar intezywności promieniowania słonecznego, wypromieniowywania nocnego (elementy dla klimatu kontynentalnego bardzo ważne) i pomiar bezwzględnych maximów i minimów temperatury. O ile już dziś zdołałem po dwumiesięcznej obserwacyi stwierdzić, w jarach podolskich przebieg elementów i ich wartość jest nieco inną, niż na samym płaskowyżu. Dlatego byłoby rzeczą pożądaną, bym mógł znaleźć, ze dwie chętne osoby w okolicy na płycie mieszkające, któreby zechciały się podjąć bardzo mało czasu wymagającej obserwacyi 3-ch jedynie elementów, przynajmniej przez ciąg jednego roku. Przyrządów dostarczyłbym sam, chodzi mi jedynie o pomoc moralną a chętną. Korzystem z nadarzającej mi się sposobności i raz jeszcze osoby chętne o pomoc upraszam.

Jak wspomniałem, obie stacye tutejsze istnieją od bardzo niedawna. Na podstawie wyników, otrzymanych z tych stacyi, nie wolno tedy żadnych wyciągać wniosków. To też przytoczone poniżej daty, tyżące się pewnych elementów, należy uważać nie za coś stałego, niezmiennego, lecz jedynie za to, czem są w istocie, za daty oderwane, jednego jedynego roku dotyczące. Jeśli je podaję, to czynię to jedynie ze względów informacyjnych. W dal-szym ciągu tej pracy powrócimy jeszcze do nich i wtedy ich charakter informacyjny i ilustracyjny najlepiej się okaże.

Dla krótkości zestawiam wyniki obserwacji w załączone tablice.

Miesiąc	Średnia temperatura				Średnia względna wilgotność o/o				1) Stan barom. średnia mies. w mm	Zachmurzenie o/o	Przeważający kierunek wiatru	2) Średnie natężenie wiatru
	7h rano	2h popoł.	9h wiecz.	mies.	7	2	9	mies.				
marzec	-1.1	5.9	1.4	2.1	93	62	85	80	7.	50	NW S	2
kwiecień	4.7	12.4	7.4	8.9	87	59	76	74	735.98	50	NW SE	2
maj	12.2	19.4	13.4	15.0	76	56	81	71	735.52	40	SE E N	2

Miesiąc	Opad całkowity w mm.	Opad średni w mm.	Ilość dni z opadem wogóle	Ilość dni z mgłą	Ilość dni z burzą	Ilość dni zupełnie bezchmurn.	Ilość dni zupełnie bez słońca	Ilość dni ze śniegiem
marzec	21.8	0.7	10	7	1	4	4	4
kwiecień	75.0	2.5	20	14	2	6	8	2
maj	56.4	1.8	13	11	1	6	3	0

Jako bardzo charakterystyczne, należy przytoczyć jeszcze dane dla temperatur ekstremalnych, tak najniższych jak i najwyższych. Nie są to niestety cyfry absolutne, gdyż stacya termometru max. min. nie posiada. Dane wzięte są z obserwacji terminowych.

1) zredukowany do temperatury 0°.

2) skala 10-stopniowa. (0 cisza, 10 orkan.)

Miesiąc	Temper. najniższa	najwyższa
marzec	—8·5 (9-go 7 rano)	14·8 (19-go 2 po poł.)
kwiecień	—9·1 (2-go 7 rano)	23·0 (16-go 2 po poł.)
maj	† 5·2 (1-go 7 rano)	26·2 (17-go 2 po poł.)

Najwyższy, jednorazowy opad wynosił w marcu 9·4 mm. 20-go, najniższy 0·3 mm. 21-go, w kwietniu 21·3 19-go resp. 0·6, 10. i 15. w maju 20·7 (3.) resp. 0·4 (21-go.)

Suche te dane statystyczne -- raz jeszcze powtarzam -- zupełnie do dalszych wniosków nie uprawniają, co najwyżej posłużyć mogą do ilustracji położenia Podola w odniesieniu do wielkich centr akcji atmosferycznej i dróg depresji barometrycznych. Do omówienia tego położenia przystępujemy obecnie. Ze względu na wielką zimową wyżkę syberyjską, której centrum przypada na okolice północno-wschodniej Azji, między miastami Kiachtą i Jakuckiem, położenie całej Galicyi, w szczególności jednak Podola jest ogromnie niekorzystne. Centrum tej wyżki wykazuje średnie ciśnienie stycznia 778 mm. Hg. i otoczone jest szeregiem współśrodkowych izobarów. Ostatnia izobara o ciśnieniu przeciętnem 766 mm. obejmuje Podole i północne Węgry. Te ostatnie łukiem Karpat są od wpływu niżki zabezpieczone; Podole jednak otwarte zupełnie ku Wschodowi, narażone jest na silny wpływ wiatrów wschodnich, zimnych, bo z oziębionego wnętrza kontynentu azjatyckiego płynących.

Scharakteryzowany stan jest jednak średnim; mogą i tu, na Wyżu Podolskim, zdarzać się zimy łagodne; koniecznym jednak warunkiem ich istnienia jest cofnięcie się wyżki syberyjskiej. Taki wypadek np. miał miejsce w roku bieżącym 1909/10. Jest to wprawdzie warunek konieczny, lecz jeszcze nie wystarczający, co niebawem wykażemy. Drugie wielkie centrum akcji atmosferycznej to roczna wyżka atlantycka z centrum nad Azorami. Wyżka ta sięga swoim wpływem w miesiącach letnich aż po Podole, mianowicie zachodnią jego część. Nie jest jednak wykluczonem, by w miesiącach zimowych (przykład ostatnia zima) działanie jej nie mogło się objawić; wywiera ona wtedy wpływ ogromnie dodatni na temperaturę, łagodzi extrema. Trzecim centrum akcji atmosferycznej, to głęboka niżka barometryczna w okolicy Islandyi. Działanie dwóch pierwszych centr było b. pośrednie, działanie cen-

trum trzeciego jest tylko pośrednie, ogromnie jednak wyraźnie i wybitne. Od głębokości bowiem depresji islandzkiej zależą drogi minimów barometrycznych w Europie. Mapę owych dróg skonstruował v. Köppen; on, później Bebbber, Teisserenc de Bort i w. in. zbadało dokładnie ich przebieg, uczęszczanie i czas występywania, oraz charakter pogody, towarzyszący depresji, idącej po danej drodze. ¹⁾

Ze wszystkich dróg najsilniej uczęszczaną jest droga I. Wychodzi ona na północ od wysp brytyjskich, kierunek jej NE., na wybrzeżu Norwegii rozdziela się na 4 części. Zależnie od położenia maximów i ich rozciągłości, wpływ jej na charakter pogody dosyć rozmaity; ogólnie dodatni. Ponieważ najwięcej jest uczęszczaną w zimie i jesieni, wpływ więc jej dodatni objawia się w podwyższeniu temperatury. W roku bieżącym zima łagodny swój przebieg zawdzięczała jedynie wysokiemu ciśnieniu nad S-Europą i znacznej frekwencji niżek na drodze I., specjalnie zaś Ib i Ic. ²⁾

Zwyzka syberyjska cofa się wtedy w głąb Rosyi, lub nawet do Azji, a zwyzka azorska rozpościera się nad zachodnią częścią Morza Śródziemnego. Ta specjalna sytuacja nosi nazwę D-typu, pogody Teisserenc de Bort'a. Występywanie jednak tego typu zależy od głębokości minimum islandzkiego i przyczynowo związanego z niem rozszerzania się zwyzki azorskiej. Istotna przyczyna, powodująca powstawanie tej sytuacji, nie jest dostatecznie wyjaśniona. Hann ³⁾ sprowadza ją do wahań temperatury i intensywności prądu Zatokowego (Golf-Strom); Hildebrandsson ⁴⁾ zaś do wahań temperatury Oceanu Północnego. Badania Hildebrandsson'a są dopiero w toku, a brak stacyi meteorologicznych w najbliższym otoczeniu bieguna północnego utrudnia je ogromnie.

Dodać wypada, że również bardzo łagodna zima (grudzień 1880 r.), tłumaczy się tą samą sytuacją meteorologiczną. (D-typ pogody). Ściśle rzecz biorąc, typy pogody Teisserenc de Bort'a

---

1) Szczegóły patrz: Hann, Lehrbuch d. Meteorologie 425, — 465, lub, v. Bebbber Wettervorhersagung.

2) Vide Wetterkarten; herausgegeben von der K. K. Zentralanstalt für Meteorologie Wien.

3) Hann: Lehrb. d. Meteor. 465 u. ff.

4) Zeitschrift für Meteorologie Jahr 1910. März p. 127.

normują jej charakter jedynie w obrębie Europy środkowej; głównie Niemiec. Jednakże wpływ może się i dalej rozciągać, jak świadczy o tem właśnie zima 1909/10. W grudniu zaś ¹⁾ 1880. wpływ typu D. ograniczał się bezpośrednio do Galicji zachodniej; wschodnia (Podole) miała średnią temperaturę poniżej zera.

Tensam typ, może występować nawet, występuje wtedy, kiedy niżki barometryczne, wychodzące z minimum islandzkiego, obierają drogę II. Wychodzi ona z obszaru morza między Far O'er a Szkocyą, dąży w kierunku E, ku Zatoce Fińskiej, gdzie dzieli się na 2 odnogi. W zimie roku 1909/10 pewna ilość depresji obierała właśnie ów kierunek, a dodatni wpływ maximum azorskiego dawał się silniej odczuwać.

Wpływ ten zaznaczył się częściowo choć nie tak silnie i podczas wiosny, wyjątkowo wczesnej i cieplej. Podane powyżej temperatury marca, kwietnia i maja są wyższe od średnich. Dotyczy to przede wszystkim marca, którego temperatura była wyższą o 1.7° od średniej marca, wynoszącej wedle przybliżonego oszacowania 0.4° .

Co się tyczy innych typów pogody, zależnych od różnego rozmieszczenia i rozgałęzienia izobarów okalających centra atmosferycznego działania wypada wspomnieć zupełnie ogólnikowo, że najsilniej w całej Galicji objawia się na Podolu działanie typu A. Zwyżka barometryczna syberyjska sięga głęboko w Rosyę europejską a czasami dochodzi do Podola; zimy suche i ostre. Do tej kategorii należała wyjątkowo ostra zima (styczeń i luty) 1895 r.

„Typ wypromieniowywania“ C., zwyżka nad środkową Europą, oddziaływa już mniej silnie. Naturalnie przy każdym typie niżki różne drogi obierają.

Stacya meteorologiczna w Czortkowie ma do spełnienia ważne zadanie. Pierwsze, to osiągnięcie pewnych danych klimatologicznych i meteorologicznych; drugie, może ważniejsze, to zbadanie szczegółowe wpływu pojedynczych typów pogody na klimat Podola. Zadanie to ważne, gdyż Podole leży na owej granicy, do której sięga działanie różnych typów.

---

1) Hann Atlas d. Meteorologie,

Praca niniejsza miała właśnie ten cel, aby wykazać, w jakim kierunku badanie rozciągnąć należy.

I jeszcze jedno; badanie ścisłe, a obejmujące większy jakiś okres czasu, może też dać jakieś pewne dane, stwierdzające łagodny wpływ jarów podolskich.

Stację w Czortkowie, leżącym w centrum Podola, czeka więc praca długa, ciężka, lecz z pewnością w plony obfita.

Czortków, dnia 10. czerwca 1910.

Stanisław Jaremkó.

SPRAWOZDANIE

Z DZIAŁALNOŚCI

TOWARZYSTWA SZKOŁY ŚREDNIEJ w Czortkowie

za czas od 1. września 1907. do 30. czerwca 1910 r.

---

*„Niech żywi nie tracą nadziei,
„I przed narodem niosą oświaty kaganiec“.
(Testament Słowackiego)*

Dnia 1. września 1907 roku odbyło się za inicjatywą inżyniera Kazimierza Nowomiejskiego w Czortkowie w sali gminnej zebranie mieszkańców Czortkowa, Wygnanki i Starego Czortkowa w sprawie założenia gimnazjum. Zebraniu przewodniczył p. Bronisław Krukiewicz, a obowiązki sekretarza pełnił p. Kazimierz Nowomiejski. Zgromadzeni uchwalili przystąpić do założenia prywatnego gimnazjum w Czortkowie i wybrali komitet, mający się zająć urzeczywistnieniem tej myśli. Zarazem postanowiono, że dnia 4. września 1907 r. ma zostać otwartą pierwsza klasa gimnazjalna o dwóch oddziałach dla chłopców i dla dziewcząt.

W skromnym domku na Wygnance rozpoczęło uroczyste dnia 4. września 1907 r. rok szkolny w pierwszej klasie prywatnego gimnazjum. Po nabożeństwie wygłosił w imieniu komitetu gorącą przemowę do młodzieży Dr. Ludwik Grzybowski, zaś na drugi dzień rozpoczęła się prawidłowa nauka pod kierownictwem dwóch nauczycieli PP. Antoniego Wołoszyńskiego i Alojzego Roślanowskiego.

Po upływie miesiąca wszedł w miejsce P. Antoniego Wołoszyńskiego z powodu jego wyjazdu p. Michał Rostkowicz i w tym

składzie prowadzoną była nauka aż do końca roku szkolnego 1907/8 w dwóch oddziałach pierwszej klasy, z których oddział męski liczył 31 chłopców, zaś żeński 16 dziewcząt. Zarazem objął naukę rysunków i kaligrafii nauczyciel szkoły męskiej P. Wiktor Krotochwil.

Wprowadziwszy w życie pierwszą klasę gimnazjum, wdrożył wybrany komitet kroki, mające na celu utrwalenie pod względem prawnym bytu szkoły. Ułożono przeto statut „Towarzystwa szkoły średniej w Czortkowie,” którego celem jest utrzymywanie szkół średnich w Czortkowie i zabieganie u właściwych władz o otwarcie państwowych szkół średnich w Czortkowie.

Jak widzimy, zadanie Towarzystwa bardzo obszerne, a dnia 8. grudnia 1907 roku odbyło się pierwsze walne zgromadzenie tego towarzystwa. Na zgromadzeniu wybrano zarząd, na którego czele postawiono sekretarza sądowego p. Kornela Bojkiewicza.

Niestety, już dnia 6. stycznia 1908 roku niespodziewana śmierć przecięła pasmo dni pierwszego prezesa towarzystwa, na którego mogile wznosi się piękny pomnik rzetelnych usiłowań około zdodycia dla Czortkowa pierwszej wyższej uczelni.

Rzecz dziwna! W społeczeństwie naszym wszystko jest przywiązane do osób. Ze zgonem śp. Kornela Bojkiewicza sprawa gimnazjum w Czortkowie poczęła się chylić szybkim krokiem ku upadkowi. Wprawdzie odbyło się dnia 15. marca 1908 r. nadzwyczajne Walne Zgromadzenie członków towarzystwa, na którem wybrano przewodniczącym towarzystwa p. radcę Józefa Radzichowskiego, n. czelnika tut. sądu, lecz sprawa rozwoju gimnazjum nie postąpiła naprzód. Zarząd dokończył nauki w obu oddziałach pierwszej klasy gimnazjalnej, lecz z początkiem września 1908 r. nie ogłoszono należytych wpisów do pierwszej i drugiej klasy, nie odbyto wcale egzaminów wstępnych, nie postarano się wcale o siły nauczycielskie, nie zabezpieczono dla gimnazjum lokalu—owszem opuszczono lokal dotychczasowy, wywieziono całe urządzenie i złożono je w Urzędzie gminnym w Czortkowie.

Myśl utworzenia w Czortkowie gimnazjum stała już nad brzegiem przepaści, wobec czego zwołał Zarząd na dzień 12. września 1908 roku Nadzwyczajne Walne Zgromadzenie członków Towarzystwa, na którem prezes p. Józef Radzichowski złożył swój urząd, zarazem jednak pojawił się wniosek na rozwiązanie

towarzystwa. Ostatecznie postanowiono odbyć w dniu 19. września 1908 roku ponowne Walne Zgromadzenie, celem naradzenia się nad sprawą prowadzenia zakładu

Dla historii rozwoju gimnazjum w Czortkowie najważniejszym będzie dzień 19. września 1908 roku, w którym odbyło się Nadzwyczajne Walne Zgromadzenie Towarzystwa szkoły średniej, nieliczne, złożone w przeważnej części z ojców dziatwy. pragnącej nauki, a zresztą opuszczone prawie przez wszystkich, którzy dotychczas sprawą otwarcia gimnazjum w Czortkowie się zajmowali. W chwili niebezpieczeństwa ustały osobiste niechęci, przypomniano sobie, że obowiązek publiczny, to w pierwszym rzędzie ciężar, a nie pole do zaspakajania czyjejkolwiek ambicji. I wybrano nowy zarząd, któremu udało się szczęśliwie pokierować dalszymi losami gimnazjum w Czortkowie. W skład zarządu tego weszli: p. Dr. Ludwik Grzybowski jako prezes, Ks. Tomasz Kosior, przeor. OO. Dominikanów, jako zastępca prezesa, p. Józef Roślanowski, jako sekretarz, p. Józef Kubec, jako skarbnik, p. Bronisław Krukiewicz, jako gospodarz, oraz członkowie zarządu pp. Karolina Bielańska, Leib Feuerstein, Koppel Karpf, Ludwik Noss, Leopold Rarogiewicz i Dr. Franciszek Sękiewicz.

Walne Zgromadzenie z dnia 19. września 1908 roku poleciło zarządowi ogłosić natychmiast wpisy do pierwszej i drugiej klasy gimnazjalnej, przyczem ze względu na spóźnioną porę postanowiono zaniechać prowadzenia oddziału dla dziewcząt, ażeby z ogólnego pogromu przynajmniej coś uratować. Przeprowadzone z końcem września roku 1908. wpisy dały oczywiście wynik bardzo ujemny. Do I. i II. klasy zapisało się zaledwie 17. uczniów. Spóźniona pora i rozgłaszana powszechnie wiadomość, że gimnazjum będzie zwinięte, zrobiły swoje

Wielu jest powołanych, a mało wybranych. A przecież ta szczupła garstka wiernej młodzieży, która pozostała przy zakładzie Czortkowskim, była powołaną do uratowania honoru miasta, do stwierdzenia czynem, że w Czortkowie gimnazjum jest potrzebne, że brak tego zakładu w tem mieście był dotychczas anomalią, która na przyszłość pomyśleć się nie da.

Ażeby nie tracić już ani chwili z czasu, przeznaczonego na naukę, porucił zarząd obowiązki nauczycielskie w zakładzie

chwilowo pp. Alojzemu Roślinowskiemu i Antoniemu Wołoszyńskiemu, którzy też naukę z największą gotowością rozpoczęli. Oprócz tego udzielali nauki religii dotychczasowi nauczyciele. Tymczasem zarządzone ogłoszenie konkursu celem uzyskania dla zakładu ukwalifikowanych sił nauczycielskich, a wskutek tego konkursu objęli urząd nauczycielski w gimnazjum Czortkowskiem pp. Władysław Piskozub i Stanisław Kormanek. W ciągu roku szkolnego 1908/9 obaj powyżsi panowie przeszli do Zakładów rządowych, wobec czego musiano ich zastąpić siłami nowymi, powołując na ten urząd pp. Jana Michała Andruszowskiego i Bernarda Rauchwerka. W tym składzie pozostało już grono nauczycielskie aż do końca roku szkolnego, a staranna jego praca poczęła zdobywać coraz większe zaufanie dla zakładu. Ilość uczniów powoli wzrasta, uczniowie zgłaszają się do egzaminów prywatnych, a interes powszechny coraz częściej zwraca swą myśl w kierunku gimnazjum Czortkowskiego.

Dnia 18. kwietnia 1909 roku uchwalił zarząd Towarzystwa wysłać deputację do c. k. Namiestnictwa i do Rady szkolnej krajowej o poparcie dla zakładu Towarzystwa. Deputacja ta wyjechała do Lwowa pod przewodnictwem burmistrza p. Ludwika Nossa i znalazła dobre przyjęcie. Skutkiem jej zabiegów było wysłanie ze strony ck. Rady szkolnej krajowej we Lwowie JWP. Dra Franciszka Majchrowicza, ck. inspektora krajowego dla gimnazjów, do Czortkowa celem odbycia lustracji zakładu Towarzystwa. Chwila, w której zakład dostał się pod opiekę JWP. Dra Franciszka Majchrowicza, znakomitego pedagoga, owianego prawdziwie obywatelskim duchem, była jedną z dobrych i szczęśliwych dla gimnazjum Czortkowskiego.

Przeprowadzona w maju 1909 roku lustracja gimnazjum Czortkowskiego wydała pomyślny rezultat, młodzież okazała należyte obeznanie się z materiałem naukowym. przedstawiała się dojrzałe pod względem umysłowym, a rzetelne starania Towarzystwa około dobra zakładu znalazły najwyższe zrozumienie u wysłannika ck. Rady szkolnej krajowej. Jako namacalny skutek lustracji uważać należy Reskrypt ck. Namiestnictwa we Lwowie z 22. maja 1909 roku L 22857, którym przyrzeczono Towarzystwu, iż do kierownictwa zakładu wyznaczy Rada szkolna krajowa jednego z nauczycieli zakładów rządowych.

Otucha wstąpiła w pracowników około powstania gimnazjum, a dnia 10. lipca 1909 roku odbyło się uroczyste zamknięcie roku szkolnego w pięknie przystrojonej sali gimnazjum. Rozpoczął je gorącą przemową do młodzieży prezes Towarzystwa Dr. Ludwik Grzybowski, poczem przemówił kierownik zakładu p. Jan Michał Andruszowski a młodzież odśpiewała kilka pieśni; wreszcie rozdano świadectwa.

Ze względu na rok jubileuszowy nazwano zakład gimnazjum im. Juliusza Słowackiego. Oby ten wielki duch czuwał zawsze nad dobrem dziełem, które ma łagodnie szerzyć oświatę wśród bratnich narodów!

Dnia 29. czerwca 1909 roku odbyło się zwyczajne doroczne walne zgromadzenie Towarzystwa, na którym przyjęto do wiadomości usiłowania zarządu, skierowane do utrzymania gimnazjum w Czortkowie, oraz wybrano nowy zarząd na rok szkolny 1909/10, na którego czele stanął dotychczasowy prezes. W następnych miesiącach letnich i wakacyjnych wdrożył zarząd starania o pozyskanie dla zakładu doświadczonego pedagoga, jako kierownika i starania te zostały uwieńczone pomyślnym skutkiem.

C. k. Rada szkolna krajowa udzieliła ck. profesorowi gimnazjum w Sanoku p. Stanisławowi Basińskiemu stałego urlopu celem objęcia kierownictwa w zakładzie, a z początkiem września 1909. otwarte zostały trzy pierwsze klasy gimnazjalne, pozostające dotychczas pod kierownictwem dyrektora p. Stanisława Basińskiego.

Dla rozwoju szkolnictwa w Czortkowie pozostanie pamiętnym rok szkolny 1909/10. Oto z początkiem października 1909. otwartem zostało w Czortkowie Seminarjum nauczycielskie, a na uroczystość otwarcia przybył ze Lwowa JWP. Wiceprezydent Rady szkolnej krajowej Ignacy Dembowski. Przy sposobności swego pobytu w Czortkowie zwiedził JWP. wiceprezydent gimnazjum, i dodając otuchy wszystkim pracownikom koło tego dzieła, przyrzekł zarazem swą opiekę, jako też troskliwość naszej najwyższej magistratury szkolnej dla powstającego zakładu. W Czortkowie, pozbawionym dotychczas silniejszego życia umysłowego, zaroilo się od młodzieży szkół średnich, tej najruchliwszej warstwy naszych miast prowincjonalnych, a wśród mieszkańców miasta zajęli odrazu wybitne stanowisko umysłowe nauczyciele dwóch średnich zakładów szkolnych. Do pustyni pełnej ciemności zaczęły wdzierać się ożywcze promienie wschodzącego słońca.

W październiku roku 1909 odbył lustrację zakładu ck. inspektor szkolny JWP. Dr Franciszek Majchrowicz, a na podstawie jego szczegółowego sprawozdania reskryptem c. k. Ministerstwa wyznań i oświaty z dnia 27. grudnia 1909 roku udzielono pierwszej, drugiej i trzeciej klasie prywatnego gimnazjum w Czortkowie prawa publiczności, przez co zakład ten stanął na równi ze wszystkimi publicznymi gimnazjami całego Państwa.

Nadto sekcyja II. Rady szk. kraj. na posiedz. z d. 4. listopada 1909. l. 57439. uchwaliła jednogłośnie wyrazić opinię w sprawie koniecznej potrzeby upaństwowienia tego zakładu.

Dnia 30. stycznia 1910 roku urządzono w sali Sokoła w Czortkowie piękną uroczystość rozdania pierwszych świadectw szkolnych, zaopatrzonych znakiem publiczności. Uroczystość zagałę dłuższą przemową prezes Towarzystwa, wskazując młodzieży na wielkie dobrodziejstwo pobierania wyższej nauki w mieście rodzinnem. Bardzo piękne myśli rzucił następnie kierownik zakładu dyrektor Stanisław Basiński. Deklamacyja i przemowa uczniów, a wreszcie podziękowania rodziców dopełniły tej uroczystości.

W ciągu roku szkolnego 1909/10 rozwinął zarząd Towarzystwa gorliwą działalność w kierunku upaństwowienia prywatnego gimnazjum w Czortkowie. W tym celu zasypano wszystkie władze odpowiednie całym szeregiem prośb i petycji. Zarazem wysłał zarząd trzy deputacye w tej sprawie, a mianowicie:

1) Dnia 21. stycznia 1910 roku bawiła deputacyja zarządu we Lwowie celem poparcia sprawy otwarcia gimnazjum w Czortkowie w sejmie krajowym, u Eksc. P. Namiestnika i w Radzie szkolnej krajowej. W skład deputacyi wchodził burmistrz miasta p. Ludwik Noss, prezes Towarzystwa p. Dr. Ludwik Grzybowski, dyrektor gimnazjum p. Stanisław Basiński, członek Towarzystwa p. Karol Wojewoda. Opiekę nad deputacyą objął poseł sejmowy z powiatu Czortkowskiego p. Artur Zaremba Cielecki, a widomyim skutkom zabiegów deputacyi była uchwała komisji szkolnej sejmowej, wzywająca rząd do założenia gimnazjum w Czortkowie.

2) Dnia 18. i 19. maja 1910 roku udała się znów deputacyja zarządu Towarzystwa do Wiednia celem poparcia sprawy otwarcia gimnazjum w Czortkowie u centralnych czynników parlamentarnych i rządowych. W skład deputacyi wchodził: prezes Towarzystwa p. Dr. Ludwik Grzybowski, zastępca prezesa ks. Albert

Nowiński i członek Towarzystwa p. Zenon Zaklika. Deputacya była przyjętą przez wszystkich wybitnych mężów w państwie, mogących mieć wpływ na otwarcie gimnazjum w Czortkowie, i znalazła wszędzie należne zrozumienie dla panującej w obwodzie Czortkowskim nędzy oświatowej.

3) Dnia 5. czerwca 1910 roku bawiła we Lwowie deputacya zarządu Towarzystwa, w której skład wchodził prezes Towarzystwa p. Dr. Ludwik Grzybowski, zastępca prezesa ks. Albert Nowiński i burmistrz miasta p. Ludwik Noss. Celem deputacyi było dalsze poparcie sprawy gimnazjum w Czortkowie u ck. Namieśnika i w Radzie szkolnej krajowej.

Rok szkolny w zakładzie został zakończony uroczystem rozdaniem świadectw w połączeniu z obchodem grunwaldzkim dnia 29. czerwca 1910 roku. W skład uroczystości tej weszła przemowa prezesa, wykład prof. Lenczowskiego o zwycięstwie grunwaldzkim, deklamacye i śpiewy uczniów, przemowa dyrektora gimn. p. S. Basińskiego a wreszcie rozdanie świadectw. Wspominanie wielkich chwil z naszej przeszłości jest nieraz bardzo smutnem, gdy patrzymy na obecne pogniębienie narodu. Te wspomnienia napętlają nas jednakże uczuciem radości, gdy sobie uprzytomnimy, że także i obecnie udają nam się dzieła ważne, a w skutkach swych doniosłe dla narodu. Oby do takich dzieł dobrze, poczętych, należało gimnazjum w Czortkowie, stworzone z wielkim trudem i ofiarnością społeczeństwa. I rzecz też słuszną, że gimnazjum to, przez samo społeczeństwo stworzone, najbardziej mu na sercu leżeć powinno.

Wedle materyalnych ofiar społeczeństwa ocenia się całkiem trafnie umiłowanie tworzącego się dzieła. Takich ofiar było na rzecz gimnazjum w Czortkowie wiele. Do najdroższych należy zaliczyć te jednokoronowe składki miesięczne członków Towarzystwa, których liczba wynosiła w roku szkolnym 1909/10 około 150. Rada gminna miasta Czortkowa wspiera gimnazjum subwencyą roczną 1000 K., Rada powiatowa subwencyą 500 K., Rada gminna Wygnanki subwencyą 500 K., Rada gminna Starego Czortkowa subwencyą 75 K. Z wiosną roku 1909 zebrane na zjeździe gospodarczym w Czortkowie okoliczne ziemiaństwo złożyło na propozycję posła JWP. Artura Zaremby Cieleckiego na rzecz gimnazjum w Czortkowie przeszło 2000 Koron.

Wszystkim tym, którzy sprawę utworzenia i rozwoju gimnazjum w Czortkowie czy to słowem czy czynem poparli, gorące dzięki w imieniu przyszłych pokoleń, mających czerpać światło wiedzy w gimnazjum Czortkowskiem!

ZARZĄD TOWARZYSTWA SZKOŁY ŚREDNIEJ W CZORTKOWIE — W ROKU SZKOLNYM 1909/10.

Prezes: Dr. Ludwik Grzybowski, adwokat krajowy
Zast. prezesa: Ks. Albert Nowiński, przeor. OO. Dominikanów
Sekretarz: p. Józef Isakiewicz, c. k. sędzia
Skarbnik: p. Józef Kubec, c. k. sekretarz skarbowy
Gospodarz: p. Bronisław Krukiewicz, ck. inspektor szk. okr.

CZŁONKOWIE:

p. Karolina Bielańska, wdowa po inżynierze kolejowym
p. Józef Jakubowski, ck. oficyał sądowy
Dr. Seweryn Kimmelman, adwokat krajowy
Dr. Karol Nitmann, dyrektor ck. Seminarium naucz. męsk
Ludwik Noss, burmistrz miasta i aptekarz
Dr. Franciszek Sękiewicz, ck. lekarz powiatowy

KOMISYA REWIZYJNA:

p. Antoni Dworzak, ck. starszy oficyał sądowy
„ Franciszek Ksawery Geringer, dyrektor banku zal. i wł. dóbr
„ Apolinary Gulewicz, ck. oficyał podatkowy

SĄD POLUBOWNY:

p. Dr. Maksymilian Appenzeller, adwokat krajowy
„ Alfred Doschott, wiceprezes Rady powiatowej
„ Leopold Rarogiewicz, kierownik warsztatu ogrzewalni kolej.

Wiadomości szkolne.

I.

Skład grona nauczycielskiego.

a) Nauczyciele stali.

1. **Basiński Stanisław**, dyrektor, c. k. profesor VIII. r., przewodniczący Koła Towarz. naucz. szkół wyższych w Czortkowie, skarbnik Towarzystwa Opieki nad Internatem dla uczniów ck. Seminarium nauczycielskiego męskiego, skarbnik Zarządu miejscowego Towarzystwa Powszechnych wykładów uniwersyteckich, członek Wydziału Towarzystwa Ligi pomocy przemysłowej w Czortkowie; członek Wydz. kasowego, uczył jęz. polsk. w kl. I₃, języka łac. w kl. I₆, tygodniowo 9 godz.
2. **Antoni Lenczowski**, nauczyciel gimnazjalny, zast. naucz. w ck. gimnazjum w Jarosławiu, pomocniczy nauczyciel c. k. Seminarium naucz. męskiego w Czortkowie, delegat Grona naucz. ck. Seminarium naucz. męsk. do Wydziału Tow. Opieki nad Internatem, gospodarz kl. II. uczył historii w kl. I₂ III₂, geografii w kl. I₂ III₂, języka łac. w kl. II₆ jęz. polsk. w kl. II₃, języka niemieckiego w kl. II₄, (w I. półr. jęz. niem. w kl. I₅ i kaligrafii w kl. I, tygodniowo 21 godz.
3. **Jareńko Stanisław**, nauczyciel, kierownik stacji meteorologicznej (III) przy ck. Seminarium naucz. męsk. w Czortkowie, właściciel prywatnej stacji meteorologicznej (II), sekretarz Koła Tow. n. sz. w., gospodarz klasy I, uczył matematyki w kl. I₃ II₃ III₃, historii naturalnej w kl. I₂ II₂, fizyki w kl. III₂, języka polskiego w kl. III₃, historii w kl. II₂, geografii w kl. II₂ tygodniowo 22 godz.
4. **Rauchwerk Baruch**, nauczyciel pomocniczy, nauczyciel c. k. Seminarium naucz. męsk. w Czortkowie, gospodarz kl. III, uczył języka łacińsk. w kl. III₆, języka greckiego w kl. III₃, języka niemieckiego w kl. I₅ III₄, kaligrafii w kl. I, (w I. półr. j. łac. w II₆) tyg. 21 godz.

b) Nauczyciele pomocniczy.

5. **Ks. Bienik Manes**, Dominikanin, katecheta gimnazjalny (ob.

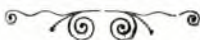
- łac.), katecheta stały 6. kl. szkoły żeńskiej pospolitej w Czortkowie, wiceprezes Kółka rolniczego, wiceprezes Tow. Bursy polskiej, członek Zarządu miejscowego Koła T. S. L. im. Korn. Ujejskiego i Wydziału „Sokoła“, uczył religii (ob. łac.) w kl. I₂ II₂ III₂ tygod. 6 godz.
6. **Ks. Czernik Maciej**, katecheta gimn. (ob. gr.), stały katecheta 6 kl. szkoły męsk. posp. w Czortkowie, wiceprezes Tow. Opieki nad Intern., uczył religii (ob. gr.) w kl. I. i II₂, tyg. 4 godz.
7. **Gulewicz Erazm**, stały nauczyciel 6 kl. szk. męsk. posp. uczył języka ruskiego w I₂ II₂ III₂, tygod. 6 godz.
8. **Hecht Gedalie**, stały nauczyciel religii mojż. dla szkół ludowych w Czortkowie, członek Wydziału Towarzystwa galicyjsk. nauczycieli religii mojż. we Lwowie, prezes Tow. „Linas Hazedek“ (Pielęgnowania chorych w. m.), sekretarz Tow. „Esra“ (Pomocy dla biednych uczniów w. m.), członek Wydz. Tow. „Ognisko nauczycielskie“ w Czortkowie, uczył religii mojż. w kl. I, II, III. tygodn. 3 godz.
9. **Jaśnikowski Jan**, stały nauczyciel 6. kl. szkoły męsk. posp. uczył rysunków w kl. I. II. III. w dwóch oddziałach — tygod. 4 godz. — (od II. półr. począwszy).
10. **Bochniewicz Jan**, prowiz. naucz. 6 kl. szk. męsk. posp. zast. naczelnika Tow. gimn. „Sokół“, członek Wydz. Tow. Ognisko naucz. w Czortkowie, uczył gimn. w kl. I, II, III. — tyg. 2 godz.

c) Nauczyciele przedmiotów nadobowiązkowych.

1. **Lenczowski Antoni** (j. w.) uczył historii ojczystej w kl. III. tygod. 1 godz.
2. **Poniecki Adolf**, urzędnik kancel. kolei państw., kapelmistrz muzyki kolejowej, uczył śpiewu tygodn. 2 godz. (począwszy od 26. maja 1910).

d) Lekarz szkolny.

- 1 **Dr Franciszek Sękwicz**, ck. koncyp. sanit., docent higieny w ck. Seminarium naucz., członek Zarządu Tow. szk. śred., członek Wydz. Tow. Naucz. Szk. Wyższych, wiceprezes sekcji czortk. Tow. Lek. Galic., członek Wydz. Tow. Opieki nad Internatem i t. d.

ROZKŁAD NAUK.

KLASA I.

Nauka religii. 2 godziny tygodniowo. Nauka wiary i obyczajów.
Język polski. (jako język wykładowy) 3 godziny tygodniowo.

Czytanie wzorów według wypisów. Głównem tej części nauki zadaniem jest: *a)* wyraźne i rozumne czytanie; *b)* ćwiczenie uczniów w gładkiem i poprawnem zdawaniu sprawy z rzeczy poprzednio przeczytanej i dokładnie objaśnionej.

Deklamacya. Należyte wygłaszanie z pamięci piękniejszych utworów poetycznych, niekiedy ustępów prozaicznych.

Gramatyka. Powtórzenie znanych już uczniom ze szkoły wiadomości z zakresu odmiany imienia i czasownika; nauka o zdaniu pojedynczem ze składnią zgody: poznanie ważniejszych znaków pisarskich; pisownia spółgłosek, samogłosek i wielkich liter.

Wypracowania piśmienne. 6 szk. 3 dom. na każde półrocze. W 1. półroczu wyłącznie dyktaty, systematycznie ułożone, a obejmujące ważniejsze zasady i prawidła pisowni, w 2 półroczu na przemian ćwiczenia ortograficzne i wypracowania stylistyczne, zrazu tylko szkolne, pod koniec roku także domowe.

Język ruski. 3 godziny tygodniowe.

Czytanie wzorów według wypisów. Głównem tej części nauki zadaniem jest: *a)* wyraźne i rozumne czytanie; *b)* ćwiczenie uczniów w gładkiem i poprawnem zdawaniu sprawy z rzeczy poprzednio przeczytanej i dokładnie objaśnionej.

Deklamacya. Należyte wygłaszanie z pamięci piękniejszych utworów poetycznych, niekiedy ustępów prozaicznych.

Gramatyka. Elementarna nauka o zdaniu pojedynczem i o składni zgody; najważniejsze zdania poboczne; poznanie

ważniejszych znaków pisarskich Elementarna nauka odmiany imienia i czasownika.

Wypracowania piśmienne. 6 szk. 3 dom. na każde półrocze. W 1. półroczu wyłącznie dyktaty, systematycznie ułożone, a obejmujące ważniejsze zasady i prawa pisowni, w 2. półroczu naprzemian ćwiczenia ortograficzne i wypracowania stylistyczne, zrazu tylko szkolne, pod koniec roku także domowe.

Język łaciński. 6 godzin w tygodniu.

Gramatyka. Nauka o formach, t. j. pięć prawidłowych deklinacji, prawa o rodzajach, przymiotniki, przysłówki i ich stopniowanie, najważniejsze zaimki, z liczebników głównych i porządkowych tylko niektóre niezbędne, cztery prawidłowe koniugacje z wyjątkiem czasowników III. koniugacji na -- io i wszystkich deponencyów, kilka ważniejszych przyimków i spójników. Od początku należy zwracać na dokładne wymawianie tak co do akcentowania jak i co do iloczasu zgłosek. Gramatyki i lektury nie traktuje się oddzielnie, lecz ten sam materiał jest podstawą dla obu działów nauki. —

Zdania łacińskie, zawarte w „Ćwiczeniach“, dostarczają w pierwszym rzędzie materiału do nabycia znajomości słówek i form, następnie do nich nawiązuje się najrozmaitsze ćwiczenia w tłumaczeniu na oba języki, w przekształceniu i tworzeniu zdań nowych i tp. Przytem należy według potrzeby przerobić niezbędnie konieczne prawa z dalszych partyi gramatyki np. znaczenie i składnię kilku szczególnie powszechnych przyimków, używanie *coniunctiv*u po niektórych spójnikach przyczynowych, zamiarowych, skutkowych i tp. jednak tylko o tyle, o ile zachodzi różnica w sposobie wyrażania języka łacińskiego i wykładowego.

Wypracowania piśmienne. Ćwiczenia szkolne według potrzeby, ćwiczenia domowe po należytem przygotowaniu w szkole, co tydzień 1 lub 2, obejmujące tłumaczenie na język łaciński. Począwszy od drugiej połowy I. półr. co 14 dni jedno zad. szkol. (*compositio*).

Język niemiecki. 5 godz. tygod. Czytanie; uczenie się na pamięć słów, zwrotów i całych ustępów, zdawanie sprawy z treści czytanych ustępów na podstawie stosownych pytań, *retrowersya*

i rozmówki. Znajomość odmian regularnych i zasad składni, ćwiczenia ortograficzne

Co tydzień zadanie szkolne. Tematy, dyktaty, ćwiczenia ortograficzne, zastosowane do potrzeby praktycznej, pisanie z pamięci ustępów memorowanych, retrowersye.

Historya. 2 godz. tygod. Najważniejsze podania, osobistości i zdarzenia z historyi ojczystej.

Geografia. 2 godz. tyg. Zasadnicze pojęcia geograficzne traktowane w sposób poglądowy, zrazu na podstawie stosunków miejscowych, a następnie w stałym związku z bieżącym materiałem nauki. Położenie słońca w stosunku do budynku szkolnego i mieszkalnego w rozmaitych porach dnia i roku, (przy końcu roku szk. ujęcie poszczególnych spostrzeżeń w obraz uzmysławiający śrubową drogę słońca). Następnie oryentowanie się w rzeczywistej okolicy i na karcie. Pierwsze zaznajomienie się z siatką globusa. Opisanie i wyjaśnienie sprawy oświetlenia i ogrzania kraju ojczystego w ciągu jednego roku, o ile te zjawiska bezpośrednio zależą od długości dnia i wysokości słońca. Główne formy lądu i wód, ich rozdział na ziemi i sposób przedstawienia. Położenie najważniejszych państw i miast z ciągłym ćwiczeniem i zaprawianiem w czytaniu mapy. Próby rysowania najprostszych przedmiotów geograficznych.

Matematyka. 3 godz. tygodn. Rachowanie: Cztery główne działania rachunkowe na liczbach całkowitych, mianowanych i niemianowanych w zakresie liczb ograniczonych, który stopniowo tylko się rozszerza. Rzymskie znaki liczbowe. Monety, miary i wagi krajowe. Liczby dziesiętne, uważane zrazu według układu pozycyjnego, następnie jako ułamki dziesiętne w połączeniu z ćwiczeniami przygotowawczemi do rachowania ułamkami. Geometrya. Początki nauki o prostych formach geometrycznych, mianowicie o sześciacie i kuli na podstawie poglądu. Ćwiczenia w używaniu cyrkla, lineалу (przykładnicy) trójkąta (węgielnicy) podsiatki, przenośnika. Pomiar i rysowanie przedmiotów z otoczenia. Poznanie własności najprostszych konkretnych utworów przestrzennych (koł. 90° , 60° , trójkąty równoramienne, prostokątne, równoboczne i tp.), tudzież związków pomiędzy nimi, równoległość i prostopadłość prostych i płaszczyzn na konkretnych formach powierzchni i brył. Powierzchnia kwadratu, pro-

stokąta, objętość sześcianu, słupa (prostopadłościanu) jako zastosowanie układu metrycznego.

Historia naturalna. 2 godz. tygod. Przez pierwsze 6 miesięcy roku szkolnego, świat zwierzęcy, mianowicie opis typowych gatunków ssaków i ptaków z uwzględnieniem tych biologicznych stosunków, które można przyjąć jako — stanowczo stwierdzone. Przez ostatnie 4 miesiące roku szkolnego: świat roślinny, mianowicie opis roślin nasiennych (jawnokwiatowych) o prostej budowie, jako wstęp do zrozumienia najważniejszych zasadniczych pojęć morfologicznych z uwzględnieniem najprostszych stosunków biologicznych.

Rysunki odręczne. Nauka tego przedmiotu udzielaną była obowiązkowo, począwszy od 2 półroczia br. szk. Wszyscy uczniowie podzielani zostali stosownie do uzdolnienia na 2 oddziały. Każdy oddział 2 godz. tygod. Nauki udzielano według planu dla szkół realnych (Rozp. c. k. Rady szk. kraj. z d. 20. lipca 1909. l. 37.271),

Stopień I. dla oddziału I. 2 godz. tyg. Płaskie i łatwe motywy ornamentowe (z epok dawniejszych i epoki najnowszej) oparta na zasadniczych kształtach geometrycznych. Stylizowane kształty wzięte z natury. Przedmioty z otoczenia w zarysie rzutowym i kształty płaskie z dziedziny przyrody. Rysunek perspektywiczny z poglądu. Po krótkim objaśnieniu zjawisk perspektywicznych przystąpić należy bezzwłocznie do rysowania zasadniczych kształtów przestrzennych w odpowiednich grupach i rysowania najzwyczajniejszych kształtów z otoczenia, rysunek odpowiednich przedmiotów martwych i prostych przedmiotów z natury żywej pojedynczo lub w grupach. W miarę możliwości ciąg dalszy ćwiczeń z zakresu rysunku płaskiego. Rysunek z pamięci i szkice. Środki przedstawienia: ołówek, kreda, kredka (a także węgiel) barwy lazuruwe.

Stopień II. dla II. oddziału. 2 godz. tygod. Dalszy ciąg rysunku — z przedmiotów z otoczenia (także przedmiotów technicznych i artystycznego przemysłu, jakoteż odpowiednich kształtów z natury roślin i martwej natury wszelkiego rodzaju)).

Posługiwać się można wszystkimi używanymi zwyczajnie materiałami.

Kaligrafia. 1 godz. tygod. Pismo niemieckie i łacińskie.

Gimnastyka. 1 godz. tygod. Nauka odbywa się w 2 oddziałach.

KLASA II.

Religia. 2 godz. tygodn. O łasce, sakramentach i doskonałości, rzeczy ostateczne.

Język polski. 4 godz. tyg. Czytanie wzorów według wypisów jak w kl. I. Deklamacja jak w kl. I. Gramatyka. Nauka o odmianie imienia; składnia rządu; nauka o przysłówkach i przymkach. Ćwiczenia ortograficzne czyli dyktaty, jak w kl. I., ale tylko w miarę potrzeby. Wypracowania stylistyczne: 6 szk. 3 dom. na każde półrocze.

Język ruski. 2 godz. tyg. Czytanie wzorów według wypisów — jak w kl. I. Deklamacja jak w kl. I. Gramatyka. Elementarna nauka o zdaniu złożonem, powtarzanie i uzupełnienie fleksyi. Nauka pisowni i interpunkcyi uzupełniona i rozszerzona. Ćwiczenia ortograficzne czyli dyktaty, jak w kl. I., ale tylko w miarę potrzeby.

Język łaciński. 6 godz. tyg. Gramatyka. Uzupełnienie nauki o formach prawidłowych przez dodanie pominiętych w kl. I. party z zakresu nauki o zaimkach, liczebnikach i czasownikach, najważniejsze nieprawidłowości deklinacyi, rodzaju i konjugacyi. Przyswojone w kl. I. prawa syntaktyczne powtarza się ciągle i rozszerza się ich zakres, do tego przyłącza się zdanie pytajnie zawisłe, accusativus cum infinitivo i zwyklesze zjawiska ze składni imiesłowowej. Wypracowania piśmienne: Ćwiczenia szkolne i domowe, jak w kl. I. zadania szkolne (compositiones) co 14 dni do wypracowania w czasie 2 do 3 kwadransów.

Język niemiecki. 4 godz. tygod. Zdawanie sprawy z treści czytanych na podstawie stosownych pytań, retrowersya, dłuższe rozmówki, uczenie się na pamięć słów, zwrotów i całych ustępów.

Powtórzenie odmiany regularnej: poznanie najważniejszych wyjątków. Co tydzień wyracowanie piśmienne (z tych co miesiąc jedno domowe). Tematy jak w kl. I

Historia. 2 godz. tygod. Najbardziej zajmujące podania i najwybitniejsze osobistości i zdarzenia z historii starożytnej z przeważnem uwzględnieniem Grecyi i Rzymu.

Geografia 2 godz. tygod. Przeniesienie obrazu śrubowej drogi słońca, uzyskanego na horyzoncie ojczystym, na horyzonty w innych szerokościach (przyczem należy zaczynać od stosownego opisu krajobrazu) stąd kulistość i wielkość ziemi. Pogłębienie nauki o globusie. Azja i Afryka ich położenie i granice, orografia i hydrografia, topografia i klimat. W zależności od gleby, klimatu: roślinność, płody kraju i zatrudnienie ludów omawiać i wytłómaczyć należy tylko na kilku przykładach, przystępnych i zupełnie zrozumiałych. Europa: Pogląd na jej granice, rzeźbę gleby i wody. Kroje Europy południowej i Wielka Brytania według zasad wskazanych przy Azji i Afryce. Rysowanie prostych szkiców map (tylko dla ćwiczenia).

Matematyka. 3 godz. tyg. Rachowanie: Miara (podzielnik) i wielokrotność, poznanie czynników pierwszych w stopniowo rozszerzającym się zakresie liczb. Uogólniające prawidła rachowania ułamkami, zmiana ułamków pospolitych na dziesiętne i na odwrot. Wielkości wprost i odwrotnie proporcjonalne w rachunku zapomocą wnioskowania. Ustawiczne ćwiczenia w rachowaniu mianowanemi liczbami dziesiętnymi z powolnem rozszerzeniem zakresu. Najprostsze przykłady z rachunku procentu prostego.

Geometria Nauka pogładowa o symetrii utworów bryłowych i płaskich. Poznanie elementów wystarczających do określenia figury płaskiej zapomocą konstrukcyi (zamiast dowodów przystawiania). Różne zastosowanie przy pomiarach w sali szkolnej, według możliwości także w polu. Trójkąty, czworoboki, wieloboki (w szczególności umiarkowane), koła. Należące do nich graniastopy proste, ostrosłupy, walce i stożki. Kula, stosownie do potrzeb jednocześnie udzielanej nauki geografii. Zmienność utworów (zmiany ich kształtu i wielkości przy zmianie elementów określających).

Historia naturalna 2 godz. tyg. Przez pierwszych 6 miesięcy roku szkolnego świat zwierzęcy, mianowicie opis typowych przedstawicieli jeszcze nie omawianych klas zwierząt kręgowych, dalej owadów i innych zwierząt bezkręgowych, jakoteż uwagi o sposobie ich życia. Rzut oka na podział świata zwierzęcego. Przez 4 ostatnie miesiące roku szkolnego, świat roślinny, mia-

nowicie opis roślin nasiennych (jawnokwiatowych) z uwzględnieniem sposobu ich życia. Przejrzysty podział świata roślinnego.

Rysunki odręczne 2 godz. tygod. Jak wyżej.

Gimnastyka. 2 godz. tygod. Jak wyżej.

KLASA III.

Nauka religii 2 godziny tygodniowo.

Pierwsze półrocze Liturgika, drugie Stary testament.

Język polski (jako język wykładowy) 3 godziny tygodniowo.

Czytanie wzorów według wypisów. Czytanie, objaśnianie i zdawanie sprawy — jak w kl. I. i II. — Od tej klasy począwszy, krótkie wiadomości o życiu i pismach celniejszych pisarzy, z których dzieł właśnie poznano wyjątki:

Deklamacya — jak w kl. I.

Gramatyka. Nauka o odmianie czasownika; składnia w obrębie czasownika.

Wypracowanie stylistyczne. 4 szk. 2 dom. na jedno półrocze.

Język ruski 3 godz. tygodniowo.

Czytanie wzorów według wypisów. Czytanie, objaśnianie i zdawanie sprawy — jak w kl. I. i II. — Od tej klasy począwszy, krótkie wiadomości o życiu i pismach celniejszych pisarzy, z których dzieł właśnie poznano wyjątki.

Deklamacya — jak w kl. I.

Gramatyka. Składnia rzędu. Systematyczna nauka deklinaryi. Części mowy nieodmienne.

Wypracowania stylistyczne. 4 szk. 2 dom. na jedno półrocze.

Język łaciński. 6 godzin tygodniowo.

Gramatyka. 2—3 godz. tyg. Nauka o zdaniu: zdanie pojedyncze, głównym przedmiotem nauki jest imię; przyimki. Lektura 3—4 godziny tygodniowo. Kilka żywotów Korneliusza Neposa.

Wypracowania piśmienne: Ćwiczenia szkolne i domowe według potrzeby. Sześć zadań szkolnych (compositiones) w półroczu, czas wypracowania obejmuje całą godzinę szkolną.

Język grecki. 5 godz. tygodniowo.

Gramatyka. Nauka form prawidłowych z wyłączeniem czasowników płynnych (verba liquida) i czasowników na „mi“.

Wypracowania piśmienne. Począwszy od drugiej połowy I. półrocza co miesiąc jedno zadanie szkolne (compositio).

Język niemiecki. 4 godziny tygodniowo.

Swobodniejsza reprodukcja czytanych ustępów prozaicznych i poetycznych, uwzględnianie wyrażen i zwrotów podobną myśl wyrażających (synonimów), uczenie się na pamięć. Systematyczna gramatyka w zakresie nauki o formach i składni rzędu.

Miesięcznie dwa zadania (naprzemian szkolne i domowe). Tematy, retrowersya, reprodukcje ustępów w szkole czytanych, streszczenia.

Historia. 2 godziny tygodniowo.

Najważniejsze osobistości z historii monarchii austriacko-węgierskiej w związku z historią powszechną.

Geografia. 2 godziny tygodniowo.

Kraje Europy nie omówione w klasie II. (z wyłączeniem monarchii austriacko-węgierskiej). Ameryka i Australia według tych samych zasad, co w klasie II, mianowicie także co do wyjaśnienia stosunków klimatycznych. Powtórzenie i uzupełnienie wiadomości z geografii astronomicznej ze względu na działy nauki fizyki przeznaczone dla tej klasy.

Szkicowanie map, jak w klasie II.

Matematyka. 3 godziny tygodniowo.

Początki arytmetyki ogólnej jako zakończenie dotychczasowej nauki rachowania, wyrażanie prawideł rachowania słowami i literami, najprostsze przekształcenia, ćwiczenia w podstawianiu (częste sprawozdanie rachunku algebraicznego przez podstawianie liczb szczególnych w zagadnieniu i wyniku). Liczby ujemne w zastosowaniu najprostszem i niewyszukanem (podziałka termometryczna i skala wysokości, podziałka do mierzenia stanu wód, oś liczbowa).

Związki między powierzchniami (porównania, najprostsze przemiany, formuły pomiaru) objętość graniastopów prostych i odpowiednich walców. Pomiar i porównania na przedmiotach w sali i ogrodzie szkolnym, a także w miarę możliwości w polu. Twierdzenie Pytagorasa z licznymi przykładami poglądowymi i zastosowaniem na utworach płaskich i najprostszych przestrzennych (n. p. przekątnia sześcianu, wysokość prostych

ostrosłupów o podstawie kwadratowej). Ostrosłup (stożek) kula, powierzchnia i objętość (przy kuli bez uzasadnienia).

Wielostronne połączenie nauki arytmetyki i geometryi. Graficzne przedstawienie czterech działań rachunkowych na odcinkach: wyrażeni $(a-|b)^2$, $(a-b)^2$, $(a-|b)(a-b)$ $(a-|b)^3$ i t. d. na prostokątach i sześcianach. Wyciąganie pierwiastka kwadratowego i sześciennego w związku z obliczeniami z planimetrii i stereometrii. Działanie skrócone. Ocenianie stopnia dokładności, do którego można dążyć i który można osiągnąć na podstawie rzeczywistego pomiaru elementów określających. Przybliżone oszacowanie wielkości wyniku. Następnie sprawdzenie wyników oszacowania i obliczenia przez pomiar i odważenie obliczonych modeli brył i powierzchni. Dalsze przysposobienie uczniów do pojmowania funkcji: zmienność długości, powierzchni, objętości (zapomocą bezpośredniej nauki pogładowej i rysunku w podziałce zmniejszonej) figur i utworów przestrzennych, których podobieństwo poznano, zależnie od pierwszej, drugiej, trzeciej potęgi, drugiego i trzeciego pierwiastka elementów określających. Najprostsze równania, o ile nastręcza się do nich sposobność przy obliczeniach z planimetrii i stereometrii w tej klasie.

Wypracowania piśmienne. Po trzy zadania szkolne w każdym półroczu, prócz tego krótkie ćwiczenia domowe z lekcji na lekcję.

Fizyka. 2 godz. tygodniowo.

Wstęp. Rozciągłość. Stany skupienia. Ciężar, ciężar właściwy. Ciśnienie powietrza.

Ciepło. Wrażenie ciepła. Temperatura. Zmiana objętości pod wpływem ciepła. Termometr. Ilość ciepła, ciepło właściwe. Zmiana stanów skupienia. Prężność par. Zasada maszyny parowej. Źródła ciepła. Przewodzenie ciepła, promieniowanie ciepła.

Magnetyzm. Magnesy naturalne i sztuczne, igła magnetyczna. Działanie wzajemne dwu biegunów magnetycznych, Magnetyzowanie przez rozdział, przez pocieranie. Magnetyzm ziemi. Pojęcie zboczenia i nachylenia z powtórzeniem odpowiednich wiadomości zasadniczych z astronomii. Busola.

Elektryczność. Elektryzowanie przez tarcie, przez udzielanie, przewodzenie elektryczności. Elektroskopy. Siedziba elektryczności.

Działanie kończyn, Elektryzowanie przez rozdział. Maszyna do wytwarzania elektryczności. Kondensatory. Burza, gromochron.

Najzwyczajniejsze ogniwa galwaniczne. Prąd elektryczny. Wytwarzanie ciepła i światła przez prąd. Elektroliza (rozkład wody i galwanoplastyka). Działanie magnetyczne prądu, telegraf. Zasadnicze doświadczenia z zakresu indukcji elektrycznej,

Telefon i mikrofon.

Głos. Powstawanie głosu. Rozchodzenie się głosu. Dźwięki i szmery. Siła głosu i wysokość tonu. Struny, widełki stroikowe, piszczałki. Odbicie. Odbieranie i współbrzmienie. Odbieranie wrażeń słuchowych.

Światło. Źródła światła. Prostownikowe rozchodzenie się światła cień, fazy księżyca, zaćmienia, ciemnia. Natężenie oświetlenia. Prawo odbicia. Obrazy w zwierciadłach płaskich i kulistych. Załamanie (jakościowe), przechodzenie światła przez płyty, graniaostłupy i soczewki. Obrazy w soczewkach. Oko, akomodacja, okulary, kąt widzenia, lupa. Rozszczepienie światła, tęcza.]

Zjawiska niebieskie (przez cały rok szkolny). Wstępne orientowanie się na niebie gwiazdzistym, fazy i bieg księżyca, ruch słońca ze względu na system gwiazd stałych.

Rysunki odręczne. W 2 oddziałach po 2 godziny tygodniowo.

Jak w klasie I. i II.

Gimnastyka 2 godziny tygodniowo.

Jak w klasie I. i II.

KLASA IV.

Nauka religii. (2 godz. tygodniowo). Nowy Testament.

Język polski. (3 godziny tygodniowo).

Czytanie wzorów według wypisów — jak w kl. III.

Gramatyka. Nauka o zdaniach złożonych i okresach, etymologia i głosownia w zarysie, z uwzględnieniem historycznego rozwoju języka. Przygodna nauka o wierszu polskim.

Wypracowania stylistyczne — jak w kl. III.

Język ruski. (3 godziny tygodniowo).

Czytanie wzorów według wypisów — jak w kl. III.

Deklamacja — jak w kl. I.

Gramatyka. Systematyczna nauka konjugacji i składni w składni w obrębie czasownika, systematyczna nauka o zdaniach złożonych i okresach. Wierszowanie. — W końcu roku powtórzenie całego materiału nauki gramatyki w ogólniejszym zarysie.

Wypracowania stylistyczne — jak w kl. III.

Język łaciński. 6 godzin w tygodniu.

Gramatyka. 2—3 godziny tygodniowo. Cezara Bellum Gallicum (3 księgi) W II. półroczu można lekturę Cezara zastąpić lekturą czytanki (zob. kl. III.)

Wypracowania piśmienne, jak w kl. III.

Język grecki. 4 godziny tygodniowo.

Gramatyka. Dokończenie nauki form prawidłowych, czasowniki płynne i czasowniki na „mi“, najniezbędniejsze ze względu na lekturę dzieł prozaicznych nieprawidłowości fleksyi. Główne prawa ze składni.

W obu klasach łączy się z nauką form tłumaczenie z języka greckiego i na język grecki, na podstawie stosownych ćwiczeń podobnie jak przy nauce łaciny w kl. I. i II.

Co miesiąc 1 zadanie szkolne (compositio).

Język niemiecki 4 godz. tygodniowo.

Reprodukcyja, jak w kl. III., uczenie się na pamięć.

Systematyczna gramatyka w zakresie nauki o zdaniu i uzupełnienie składni rzędu.

Miesięcznie dwa zadania (naprzemian szkolne i domowe).

Tematy: retrowersye, reprodukcyje, opowiadania, opisy, listy.

Historya. 2 godz. tygod.

Historya starożytna, szczególnie historya Grecyi i Rzymu do wojen punickich.

Geografia 2 godz. tygod.

Geografia austriacko-węgierskiej monarchii pod względem fizycznym i politycznym bez osobnego traktowania statystyki, jednak z dokładniejszem uwzględnieniem plodów poszczególnych krajów, oraz zatrudnienia, handlu i kultury każdego narodu.

Szkicowanie map, jak w kl. II.

Matematyka. 3 godz. tygodniowo.

Arytmetyka ogólna. Wyjaśnienie prawideł działań, tudzież ich związku, ćwiczenie w nich zapomocą przekształceń, a zwłaszcza przez rozwiązywanie równań i ich sprawdzanie przez

podstawianie (liczbowych i algebraicznych) wyników w równania początkowe. Dla ćwiczenia w myśleniu funkcjami wskazanie zmienności wyników przy zmianie elementów rachunku. Miara, wielokrotność, ułamki, równania stopnia pierwszego o jednej lub kilku niewiadomych, stosunki, proporcje, czyste równania stopnia drugiego, o ile ich potrzeba w nauce planimetrii. Graficzne przedstawienie funkcji liniowej i jej zastosowanie przy rozwiązywaniu równań stopnia pierwszego.

Planimetria. Powtórzenie i pogłębienie poprzedniego materiału z planimetrii wraz z wyjaśnieniem na charakterystycznych przykładach sposobu definiowania i dowodzenia metodą Euklidesa i ugrupowanie reszty materiału o ile możliwości w formie zadań. Rozwiązywanie zadań konstrukcyjnych wedle różnych metod (także za pomocą konstrukcji wyrażeń algebraicznych) z wykluczeniem wszystkich zadań, które się dają rozwiązać przy pomocy osobnych forteli. Zadania rachunkowe w naturalnym związku z resztą materiału nauki

Wypracowania piśmienne. Po 3 zad. szk. w każdym półr., prócz tego krótkie ćwiczenia domowe z lekcji na lekcję.

Fizyka. 3 godz. tygod. w I. półroczu.

Równowaga i ruch: Pomiar sił za pomocą ciężarów i przedstawiania ich na odcinkach. Dźwignia, waga, kołowrót, krążek, płaszczyzna pochyła (zjawiska równowagi, składanie i rozkładanie sił). Punkt ciężkości. Rodzaje równowagi. Ruch jednostajny. Wolne spadanie. Pionowy rzut w górę. Składanie i rozkładanie ruchów. Graficzne traktowanie rzutu pionowego i ukośnego. Ruch po płaszczyźnie pochyłej. Tarcie. Prawa ruchu wahadłowego. Siła odśrodkowa. Najważniejsze zjawiska przy zdarzeniu się ciał sprężystych.

Zebranie i powtórzenie nauki o zjawiskach niebieskich i ich wyjaśnienie na podstawie systemu Kopernika.

Ciecze: Własności. Rozchodzenie się ciśnienia. Poziom. Ciśnienie hydrostatyczne. Naczynia połączone (zjawiska włoskowości). Zasada Archimedesza. Najprostsze przypadki wyznaczania ciężaru właściwego na podstawie pędu do góry. Pływanie ciał, areometr podziałkowy.

Gazy: Własność, Barometr, manometr. Prawo Mariotte'a. Pompy wodne i pneumatyczne. Lewar. Balon.

Chemia i mineralogia. 3 godz. tygodn. II. półrocze.

Skład powietrza. Pierwiastki, mieszaniny, związki. Synteza analiza, podstawienie redukcja, prawa zachowania masy i stałych stosunków ciężarowych i objętościowych zapomocą kilku prostych doświadczeń.

Elektroliza. Zasady chemicznego znakowania Zasady, kwasy, sole. Kilka pierwiastków i ich najważniejszych związków. Wyjaśnienie na kilku przykładach istotnych znamion ciał organicznych.

W ciągłej łączności z nauką chemii opis najważniejszych minerałów i skał, oparty na obserwacji, na zakończenie krótkie zebranie materiału nauki mineralogii.

Rysunki odręczne. 2 godziny tygodniowo, jak wyżej.

Gimnastyka. 2 godz. tygodniowo, jak wyżej.

Przedmioty nadobowiązkowe.

1. Historia ojczysta.

Kl. III. 2 godz. tygodn. Opowiadania z dziejów Polski, Litwy i Rusi do r. 1572.

Kl. IV. 1 godz. tygodniowo. Jak w kl. III. do czasów najnowszych.

2. Śpiew w 1 oddziale.

Nauka rozpoczęła się dopiero od 26. maja, gdyż przedtem nie było stosownego nauczyciela.

3. Muzyka.

Uczyli się uczniowie prywatnie.

III.

Ważniejsze rozporządzenia władz szkolnych.

C. k. Rada szkolna kraj. pismem z d. 22. maja 1909. zawiadamia Zarząd Tow. szk. śred. w Czortkowie, że skłonną jest udzielić jednemu z profesorów szkół średnich, zaproponowanemu przez Zarząd do kierowania tut. gimnazjum na przeciąg roku szk. 1909/10 i że prawo publiczności może zakład otrzymać na podstawie sprawozdania c. k. krajowego inspektora szkół z ponownej lustracyi szkoły.

Ck. Rada szk. kraj. załatwiając podanie Zarządu T. sz. śred. z d. 31. lipca 1909 udzieliła profesorowi gimn. w Sanoku Stanisławowi Basińskiemu celem objęcia kierownictwa tutejszej szkoły średniej urlopu na przeciąg roku szkolnego 1909/10 rozp. z dnia 12. września 1909 l. 41395.

Ck. Rada szkolna przysłała okólnik w sprawie obowiązkowej nauki rysunków z dnia 8. października 1909. l. 56580. tudzież okólnik swój w tej samej sprawie z d. 15 marca 1909 l. 13376.

J. E. Pan Minister Wyznań i Oświaty reskryptem z dnia 27. grudnia 1909. l. 47848. zezwolił, aby szkoła średnia w Czortkowie, założona i utrzymywana przez tutejsze Towarzystwo szkoły średniej, nosiła nazwę Prywatnego gimnazjum i udzielił zarazem pierwszej, drugiej i trzeciej klasie tego zakładu prawa szkół publicznych na rok szkol. 1909/10 — (pod. do wiadomości pismem ck. Rady szk. kraj. z dnia 21. stycznia 1910. l. 2364.

Ck. Rada szk. kraj. przysłała okólnik swój z dnia 4. marca 1910 l. 13213. w sprawie ilości wypracowań piśmiennych w języku wykładowym.

Ck. Rada szk. krajowa pismem swem z dnia 21. kwietnia 1910. l. 18594 przyjmuje do wiadomości sprawozdanie dyrekcyi tut. gimnazyum w sprawie zaprowadzenia obowiązkowej nauki rysunków.

Ck. Rada szkolna krajowa przysyła pismem z dnia 21 maja 1910 l. 28747 wskazówki do nauczania rysunków wraz z wyciągiem z planu nauki rysunków dla galicyjskich szkół realnych, wprowadzonego rozp. ck. Rady szk. kraj. z dnia 20. lipca 1909. l. 37271.

Ck. Rada szk. kraj. załatwiając podanie Zarządu T. Sz. L. z dnia 6. maja 1910 oznajmia pismem swem z dnia 14. czerwca 1910 l. 27696, że udzieliła profesorowi gimnazyum w Sanoku Stanisławowi Basińskiemu celem dalszego sprawowania obowiązków kierownika tutejszej szkoły śred. urlopu na przeciąg roku szkolnego 1910/11.

IV.

Ważniejsze uchwały Zarządu Tow. Szk. śred. w Czortkowie.

Dnia 21. września 1909. uchwalił Zarząd:

1. że nauka religii żydowskiej dla uczniów Zakładu ma się odbywać w dwóch godzinach tygodniowo, a to w ten sposób, że uczniowie I. kl. mają się uczyć w jednym oddziale, zaś II. i III. kl. w drugim oddziale.

2. wyasygnować kwotę 50 K., na bibliotekę dla młodzieży.

3. wyasygnować 10 K. na śpiewniki dla młodzieży.

4. uprosić do nauki gimnastyki Polskie Towarzystwo gimnastyczne „Sokół” w Czortkowie.

5. zamianować lekarzem Zakładu P. Dra Franciszka Sękiewicza, c. k. lekarza powiatowego w Czortkowie.

6. poruszono lustracyę Zakładowi WP. Drowi L. Grzybowskiemu i B. Krukiewiczowi.

Dnia 1. sierpnia 1909 Zarząd Towarzystwa Szk. śred. zamianował p. Stanisława Basińskiego, ck. profesora gimnazjalnego w Sanoku, dyrektorem prywat. gimnazjum im. Jul. Słowackiego.

Dnia 21. września 1909 zamianował Zarząd T. Szk. średniej

1. ks. Manesa Bienika, Dominikanina rzymsko-katolickim katechetą w gimnazjum,

2. ks. Mateusza Czernika w porozumieniu z gr. kat. Ordynaryatem biskupem w Stanisławowie grecko-katolickim katechetą w gimnazjum.

3. P. Erazma Gulewicza, stałego naucz. szkoły lud. posp. nauczycielem języka ruskiego.

4. P. Gedaliego Hechta, stałego naucz. religii mojż. w szkole lud. pospolitej, nauczycielem religii mojż. w gimnazjum.

Dnia 14. listopada 1909 uchwalił Zarząd;

1. przyjąć do zatwierdzającej wiadomości sprawozdanie Dyrekcyi zakładu.

2. zakupić dla kancelaryi gimnaz. zegar ścienny.

3. zakupić mapę ścienną Galicyi i włączyć ją do zbioru map.

4. zakupić do nauki historii naturalnej potrzebne tablice ścienne i otworzyć kredyt na zakupno przyborów do nauki fizyki.

5. zatwierdzić uchwałą grona naucz., wykluczającą 2. uczniów ze Zakładu, to z powodu ich gorszącego zachowania się poza szkołą.

Dnia 1. września zamianował zarząd T. Szk. śr. p. Antoniego Lenczowskiego nauczycielem w gimnazjum.

V.

Fizyczne wychowanie młodzieży.

Dla odpoczynku i odetchnięcia podczas pauz świeżem powietrzem mają uczniowie ogród, zasadzony drzewkami.

Dla zabawy podczas pauz zakupili sobie uczniowie samelinę. Odbyla się nadto jedna zbiorowa i kilka mniejszych wycieczek pod przewodnictwem gospodarzy klas i dyrektora. Nadto Zarząd Tow. Szk. śr. zamianował na początku roku szk. 1909/10 p. Dra Franciszka Sękiewicza, ck. lekarza powiatowego i członka Zarządu lekarzem szkolnym, u którego uczniowie biedni w razie potrzeby znajdowali chętną i bezpłatną poradę i opiekę lekarską. Nadto p. Dr. Fr. Sękiewicz ułożył kwestyionaryusz do rodziców i opiekunów uczniów celem należytego uwzględnienia właściwości uczniów w czasie uczęszczania ich do gimnazjum.

W kwestyionaryuszu tym były umieszczone następujące pytania: 1. kiedy i z jakim wynikiem był uczeń szczepiony? 2. kiedy i z jakim wynikiem ponownie szczepiony? 3. Zatrudnienie i wiek rodziców. 4. Jeżeli rodzice umarli; w jakim wieku i na jaką chorobę? 5. Rodzeństwo czy żyje i w jakim wieku? 6. Jeżeli które z rodzeństwa zmarło, to w jakim wieku i na jaką chorobę. 7. Czy uczeń w I. roku życia był karmiony przeważnie piersią, czy też przeważnie lub nawet wyłącznie sztucznie? 8. Jakie choroby przebył, jakich uszkodzeń ciała doznał dotychczas? W którym był wówczas wieku? 9. Czy po chorobach tych pozostały następstwa i jakie? (cierpienia uszu, oczu lub tp.?) 10. Kiedy uczeń nauczył się chodzić? mówić? 11. Czy uczeń ma wzrok osłabiony? odkąd?

wskutek czego? 12. Czy ma słuch upośledzony? odkąd? wskutek czego? 13. Czy wymowa ucznia jest wadliwa? jaką w tym względzie posiada wadę? 14. Czy uczeń choruje na piersi? 15. Czy choruje na serce? 16. Czy posiada przepuklinę? 17. Czy cierpi na jakiegokolwiek inne przypadłości (częsty ból głowy, krwawienie z nosa, łatwe przemęczenie się, brak apetytu, drgawki, nerwowe podrażnienie, właściwości usposobienia) 18. Czy posiada jaką wadę w ustach, w jamie gardłowej lub nosie? 19. Czy ma i jaką chorobę skórą? 20. Czy cierpi na padaczkę (epilepsyę)? 21. Czy jest stosownie do swego wieku umysłowo rozwinięty? 22. Czy też umysłowo mniej rozwinięty i dlaczego? 23. Dodatkowe uwagi rodziców, względnie opiekunów. Podpis osoby wypełniającej kwestyionaryusz i data.

Dyrekcja wręczyła ten kwestyionaryusz rodzicom i opiekunom uczniów, a po otrzymaniu odpowiedzi, przeprowadził p. Dr. Sękiewicz szczegółowe badanie każdego ucznia z osobna i wciągnął spostrzeżenia i wyniki swych badań do osobnych arkuszy zdrowia. Spostrzeżenia na tej drodze poczynione przyniosły w wielu wypadkach interesujące fakta, które w drodze poufnej podane do wiadomości rodziców i opiekunów zwróciły ich uwagę na niejedno niebezpieczeństwo dla zdrowia uczniów tkwiące w zarodku, co zdaniem dyrekcyi dla wielu będzie rzeczą zbawienną. Nadto dały te wyniki badań i nauczycielom tudzież dyrekcyi wskazówki w sprawie postępowania z niektórymi uczniami i wyjaśniły nieraz niezwykle zachowanie się ucznia lub brak postępu w nauce szczególnie odnośnie do wzroku i słuchu.

Za bezinteresowną pomoc lekarską dla biednych uczniów i za trudy poniesione dla dobra uczniów w kierunku wychowania fizycznego składa Zarząd i Dyrekcja p. Drowi Sękiewiczowi, jako lekarzowi szkolnemu serdeczne podziękowanie.

VI.

Kronika zakładu za r. szk. 1909|10.

Rok szkolny 1909/10 rozpoczął się dnia 3. września uroczystem nabożeństwem w kościołach parafialnych obu obrządków.

Wpisy uczniów do zakładu odbywały się 1. i 2. września 1909. egzamina wstępne do kl. I. przed feryami dnia 12. i 13. lipca, a po feryach dnia 1. i 2. września pod przewodnictwem Dra Ludwika Grzybowskiego, prezesa Tow. szk. śred. w Czortkowie, zaś egzamina wstępne do klas wyższych w dniach od 6. do 15. września 1909 i od 3. do 14. lutego 1910.

Dnia 11. września 1909 r. wzięła młodzież gimnazjalna udział w powitaniu Najprzew. X. Biskupa Bandurskiego, ustawiwszy się z dyrektorem i gronem nauczycielskiem koło bramy powitalnej. Następnego dnia 12. września, jako w dzień poświęcenia gmachu tut. Sokoła, wzięła cała młodzież tutejszego gimnazjum udział w pochodzie uroczystym na boisko Sokole i w Mszy św. polowej, podczas której wysłuchała wzniosłego kazania wygłoszonego przez Najprzew. X. Biskupa.

Dnia 9. września odbyło się żałobne nabożeństwo za spokój duszy śp. cesarzowej Elżbiety, w którym wzięła udział młodzież z gronem nauczycieli.

Dnia 4. października 1909 obchodziło gimnazjum imieniny Najj. Pana uroczystem nabożeństwem w świątyniach parafialnych.

Dnia 15. października 1909, jako w dzień otwarcia ck. Seminarium nauczycielskiego wzięła również młodzież gimnazjalna udział w nabożeństwie, a następnie JWP. Wiceprezydent ck. Rady szkolnej krajowej Dr. Ignacy Dembowski zaszczycił tut. gimnazjum

swoją obecnością i przysłuchiwał się lekcjom w każdej klasie, przyczem w przemówieniu pełnem pięknych myśli zagrzewał młodzież naszą do pracy, zgodnego koleżeńkiego pożycia i wzorowego zachowania się tak w szkole, jak i poza szkołą. (Por. Spraw. Zarządu).

Dnia 20 i 21 października 1909 wizytował zakład c. k. krajowy Inspektor szkół średnich Dr. Franciszek Majchrowicz, (Por. Spraw. Zarządu).

Dnia 19 listopada 1909 odbyło się uroczyste nabożeństwo żałobne jako w dzień imienin śp. cesarzowej Elżbiety.

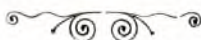
Dnia 30 stycznia 1910 zakończono I półrocze nabożeństwem i uroczystem rozdaniem świadectw w sali głównej Tow. gimn. „Sokół“, na którem była obecna młodzież gimnazjalna, członkowie Zarządu Tow. szk. śr., Grono nauczycielskie, rodzice i opiekunowie uczniów (Por. Spraw. Zarządu).

Dnia 27 czerwca 1910 była obecna młodzież obu obrządków na żałobnem nabożeństwie za spokój duszy śp. cesarza Ferdynanda.

W ciągu roku przystępowała młodzież obu obrządków cztery razy do Św. Sakramentów pokuty i ołtarza, a przed Wielkanocą odprawiała rekolekcyę pod przewodnictwem Przew. ks. Dr. Antoniego Górnisiewicza, Dominikanina.

W ciągu roku szkoln. odwiedził JWP. Dr. Alfred Jahner, ck. Radca i Inspektor krajowy w Towarzystwie dyrektora ck. Seminarium naucz. męskiego w Czortkowie Dra Karola Nittmana i dyrektora gimnazjalnego bursy miejscowe, w których mieszka też kilku uczniów gimnazjalnych a nadto kilkakrotnie odwiedzili gospodarze klas stancye uczniów w celu zapewnienia moralnej opieki i nadzoru nad młodzieżą w życiu pozaszkolnem.

Dnia 29 czerwca 1910 zakończono rok szkolny dziękczynnem nabożeństwem w kościele, cerkwi i synagodze, a wreszcie uroczystem rozdaniem świadectw szkolnych w sali tutejszego Sokola. Uroczystość tę połączono z obchodem 500. rocznicy zwycięstwa Grunwaldzkiego, którego opis szczegółowy zamieszczony jest w Sprawozdaniu Zarządu.

VII.

Biblioteka uczniów.

Biblioteka uczniów obejmuje obecnie 172 tomów z tego 17 tomów niemieckich książek do czytania.

Nadto ofiarowali do Biblioteki: Margulies z III. kl. 3 książki, Finkelmann z II. kl. 1 książkę, Podfilipski z III. kl. 1 książkę, Fläschner z I. kl. 2 książki.

Biblioteka nauczycielska obejmuje 48 tomów, same podręczniki.

VIII.

Pomoc naukowa.

W dzień imienin dyrektora złożyli uczniowie, p. Prezes i członkowie Groma nauczycielskiego kwotę 30 K., ofiarowując ją jako zawiązek Kasy Pomocy naukowej dla biednych uczniów tut. gimnazjum. Później centowemi składkami złożyli sami uczniowie 6 K i 5 h., p. Margulies 1 K., które zostały złożone na książeczkę wkładową Banku zaliczkowego w Czortkowie l. 3211.

SPRAWOZDANIE

LEKARZA SZKOLNEGO

ZA ROK SZKOLNY 1909/10

Uchwałą z 21-go września 1909. zamianowało Towarzystwo szkoły średniej w Czortkowie lekarza szkolnego dla zakładu przez się utrzymywanego. Instrukcji nie udzielono mu żadnej, pozostawiając mu w tym względzie zupełną swobodę.

Działalność lekarza skierowaną była w podwójnym kierunku:

1. w nadzorze ogólnych warunków higienicznych szkoły i nauki;
2. w dążeniu do podniesienia zdrowia każdego pojedynczego ucznia w szczególności.

I Hygiena Zakładu szkolnego.

W tym względzie nie wiele dało się zdziałać z powodu nader trudnych warunków, w których zakład ten, prywatny, się znajduje. Fundusze skromne, zbierane wyłącznie z ofiar i składek publicznych, nie pozwalały na dalej idące inwestycje. Ale nawet w tych skromnych ramach, w jakich dążenia te mogły się obracać, zdołano uzyskać pewne wyniki korzystne: poprawiono wentylację, wydano zarządzenia zapobiegające przeziębom, sprawiono spluwaczki w salach szkolnych i korytarzu, wyznaczono odpowiednie miejsca na szatnie, zabezpieczono galerję, zapuszczono podłogi olejem pył wiążącym, udzielono służbie zakładowej wskazówek

celem zapobieżenia gromadzeniu się kurzu w salach naukowych i zapewnienia dostatecznie częstego wilgotnego czyszczenia izb i sprzętów szkolnych. Wreszcie ustalono dla każdej sali szkolnej pewną ilość maksymalną uczniów celem zabezpieczenia dla nich dostatecznej ilości powietrza po myśli ogólnych warunków higieny.

II. Hygiena zdrowia uczniów.

Wedle wzorów niemieckich zmodyfikowanych i uzupełnionych stosownie do warunków miejscowych ułożył lekarz szkolny kwestjonariusz wywiadowczy, który obok dat ogólnych dotyczących wieku i stosunków rodzinnych ucznia miał za zadanie udzielenie szczegółowych dat anamnestycznych o przebytych chorobach, obciążeniu dziedzicznym, wreszcie o obecnym stanie zdrowia ucznia tak, jak się on dlań samego i rodziny przedstawia. Pytania w kwestjonariuszu wymienione podała Dyrekcja w ustępie o wychowaniu fizycznym młodzieży. Arkusz ten rozesała Dyrekcja rodzicom i opiekunom wszystkich uczniów; odpowiedzi wpływały szczegółowe, pod wielu względami bardzo interesujące. Dopiero z takimi wywiadami w rękę przystępował lekarz do badania ucznia, notując znalezione wady jak niemniej daty dotyczące ogólnego rozwoju fizycznego (wzrost i wagę) w odpowiednich arkuszach zdrowia, zredagowanych już na podstawie wskazówek reskryptu Ministerstwa z 22. października 1909. L. 21986, zaprowadzającego instytucję lekarzy szkolnych w c. k. seminarjach nauczycielskich.

Wyniki badania z powodu opóźnionego nadesłania arkuszy wywiadowczych mogły w r. b. być tylko częściowo odpowiednio w szkole zużytkowane, stanowić atoli będą podstawę dalszej w tym kierunku akcji na rok następny. Zaznaczyć jednak należy, że już i w r. b. były one wielokrotnie przyczyną wydania pewnych zarządzeń indywidualnych, że na ich podstawie zmieniono kilkakrotnie miejsca w ławkach pierwotnie wyznaczone i to głównie uczniom z osłabioną bystrością wzroku i słuchu, na ich podstawie uwolniono w kilku wypadkach uczniów od przedmiotów nadobowiązkowych (rysunków i gimnastyki), a także stwierdzić tu wolno, że i personal nauczycielski kierował się wynikami badania we wielu względach tak co do postępowania z uczniami, ich karaniami, jak niemniej i co do oceny ich zdolności i świadczeń szkolnych.

W dwóch wypadkach uznała Dyrekcja gimnazjum za wskazane odnieść się do istniejących w mieście Towarzystw humanitarnych celem spowodowania zaopiekowania się uczniami, którzy wedle orzeczenia lekarskiego potrzebowali lepszego odżywienia.

Poza stwierdzeniem ogólnego stanu fizycznego obejmowały oględziny lekarskie w szczególności badanie klatki piersiowej i jej narządów w każdym wypadku, narządów zaś jamy brzusznej tylko tam, gdzie zachodziło podejrzenie ich stanu chorobowego. Ponadto stwierdzano u każdego ucznia wzrok i słuch obok badania zewnętrznego odnośnych narządów.

Oględzin dokonywano w kancelarii zakładu przeważnie w obecności członków grona nauczycielskiego, w sporadycznych wypadkach w obecności rodziców. Poddawali się im uczniowie chętnie, bez trudności; w jednym tylko wypadku uczeń wzdragał się stanowczo być badanym, atoli gdy lekarz znalazł się z nim sam na sam bez świadków, przeprowadził oględziny bez żadnego oporu: okazało się, że przyczyną wzdragania się ucznia nie było nic innego jak tylko opłakany stan przedartej całkowicie bielizny.

Uczniów, u których przy badaniu stwierdzono wady wzroku, badał lekarz szkolny jeszcze dodatkowo w domu przy pomocy tablic Cohna, oświetlenia ogniskowego i wziernika ocznego.

Ze strony rodziców stwierdzić można było niezbyt znaczną sprawą zainteresowanie, choć nie brak było w pojedynczych wypadkach dowodu, że i oni badaniu lekarza szkolnego wielkie przypisują znaczenie. Kilka matek dowiedziawszy się o dokonaniem ich dzieci badaniu przybiegło czemrychlej do lekarza pytając o wyniki; jedna uczyniła to nawet z widocznym wielkim niepokojem tłumacząc go tem, że, jak od syna zasłyszała, „lekarz zbadawszy go notował coś na arkuszu“.

Pisemnych zawiadomień o stwierdzonych u uczniów stanach chorobowych rozesłano zaledwie kilka i to li w wypadkach ważniejszych (ze skutkiem w 2-ch przypadkach pomyślnym, w innych 4-ch na razie nieznanym), zresztą bowiem wołała Dyrekcja zakładu informować w tym względzie rodziców i opiekunów szczegółowo przy sposobności tygodniowych zebrań rodzicielskich, przeznaczonych dla informowania o postępach uczniów.

I. Daty anamnestyczne.

Arkuszów wywiadowczych zebrano 67 (na uczniów 70); w 3-ch wypadkach nie zdołano ich uzyskać i to u uczniów, którzy późno przybyli do zakładu. Treść arkuszy była wcale dokładna. Przeważnie wypełniali je sami rodzice, w 4-ch wypadkach wypełnili nauczyciele zakładu, proszeni o to przez rodziców, którzy w tym celu umyślnie się jawili.

Wedle tych danych jest tylko jeden uczeń, który przed kilku laty stracił trzyletnią siostrę na zapalenie opon grzeczicze, podejrzany o dziedziczne obciążenie.

Przeważnie piersią było wykarmionych dzieci 62, piersią i sztucznie tylko 5.

Chodzić miało się nauczyć w pierwszym roku życia 35, w drugim r. ż. 31., w trzecim 1.; mówić nauczyło się w pierwszym roku życia dzieci 26., w drugim 35., w trzecim 6.

Wszystkie te daty nie wydają się dość wiarygodne.

Wcale szczepionym nie był dotąd tylko jeden uczeń; natomiast aż 24-ch nie było dotychczas rewakcjonowanych. Zwrócono na to uwagę Dyrekcji, która poleciła pomienionym poddać się rewakcytacji podczas feryj wakacyjnych — a to pod grozą odmówienia reńitentom przyjęcia na najbliższy rok szkolny.

Choroby, które uczniowie dotychczas przebyli, były różnorodne. Na odrę chorowało 9., odrę i płonicę przebyło 4, tylko płonicę 1., błonicę 1., tyfus brzuszny 1., błonicę i zapalenie płuc 1., odrę i influencę 1., ospę wietrzną 1.; jeden przebył odrę i koklusz, dwóch odrę, płonicę i zapalenie płuc, jeden odrę, influencę i chorobę nerkową, jeden odrę i wyprysk (eczema), jeden odrę, płonicę i koklusz, jeden odrę, płonicę i błonicę, jeden odrę, płonicę, błonicę (2-krotnie), zapalenie płuc (2-krotnie) i czerwonkę, jeden odrę i zapalenie migdałków, 4-ch zapalenie płuc, 2-ch gościec stawowy, jeden odrę, koklusz, świerzb i zapalenie płuc, jeden odrę, ospę wietrzną, nieżyt oskrzeli i zapalenie otrzewnej, jeden chorobę nerkową i „konwulsje“ (mocznicę?), jeden katar żołądka. W jednym przypadku rodzice wahają się, czy syn ich chorował na odrę czy płonicę. Jeden uczeń wreszcie doznał był złamania podudzia, a jeden skaleczył igłą gałkę oczną.

Cierpienia drobniejsze nie są tu wliczone. Razem przeto chorowało dotychczas wedle arkuszy wywiadowczych 41., u reszty 26. odnośne pytania pozostały bez dodatniej odpowiedzi, pomimo

że nie brak pomiędzy tymi uczniami takich, którzy przebyli poważne zabiegi operacyjne (operacje polipów nosa i narośli adenoidalnych).

Na pytania, czy uczeń posiada wzrok lub słuch osłabiony, odpowiedzieli rodzice i opiekunowie twierdząco zaledwie 5 razy, rzecz o tyle dziwna, że anomalij wzroku stwierdzono u uczniów z górą 4-kroć więcej.

II Wyniki badania

	w klasie I.	II.	III.	Razem
Ilość uczniów	29	15	26	70
„ badanych	29	15	26	70

Pomijając uzębienie znale-

ziono zupełnie zdrowych 4 2 6 12

czyli 17. 1% wszystkich uczniów. Nie znaczy to, jakoby reszta była chora w ścisłym tego słowa znaczeniu, bo obok spraw, które zasługują w całej pełni na nazwę choroby, jest tu jeszcze bardzo wiele spraw patologicznych, leczenia właściwego nie wymagających, ale bądź co bądź sprawność życiową obniżających, czyniących jednostki nimi nawiedzone wrażliwsiymi na wpływy zewnętrzne, do zachorowań pochopniejszymi.

Ogólną konstytucję znaleziono

	w klasie I.	II.	III.	Razem	czyli %
dobłą u uczniów	5	5	9	19	„ 27.1
średnią „	8	3	12	23	„ 33.0
mierną „	10	3	4	17	„ 24.2
lichą „	6	4	1	11	„ 15.7

Przez dobrą konstytucję rozumię tu tą, która nie pozostawia nic do życzenia, gdzie w szczególności odżywienie jest wyborne a zasób sił fizycznych znaczny; za lichą uważam taką, przy której stan odżywienia przedstawia się bardzo ujemnie tak, że sam dla siebie stanowi już objaw patologiczny. Tą lichą konstytucję stwierdzono u dzieci 11, prawie u 16% uczniów,— ilość przeto bardzo znaczna. U dzieci młodszych występuje ona stosunkowo częściej niżeli w klasach wyższych, u dziatwy starszej, a wpływa na nią obok wrodzonych wad ustrojowych zapewne także ubóstwo i niedostatek rodziców, powodujący wadliwe pomieszczenie i niedostateczne odżywienie członków rodziny.

Z chorób ogólnych znaleziono

	w klasie I.	II.	III.	Razem
niedokrwistość (anaemia)	3	2	3	8
krzywicę (rhachitis)	4	—	1	5
zołzy (scrophulosis)	—	1	—	1
czyrączność (furunculosis)	—	1	—	1
otyłość chorobową (adipositas)	1	—	—	1
skrzywienia kręgosłupa				
(scoliosis)	6	3	7	16
obrzęki gruczołów	2	1	2	5
nadto stwierdzono gruczoły				
wyraźnie macalne	10	4	1	15

Tu uderza wielka ilość przypadków (niezbyt zresztą znacznego) skrzywienia kręgosłupa (u 23% uczniów), zapewne dalsze następstwo przebytej w wieku dziecięcym krzywicy, — a jeszcze większa ilość dzieci przedstawiających powiększenie gruczołów (z górą 28%); notuję je osobno, nie w rubryce zołzów, do których zaliczam tu tylko dalej posunięte zmiany gruczolowe połączone z nieżyłtami błon śluzowych.

Etiologia tych procesów patologicznych wyjaśnia się dostatecznie wobec stanu i zawodu rodziców, z którego wynika, że uczniowie należą w znacznej części do rodzin ubogich, źle mieszkających, źle i nieprawidłowo się odżywiających; wszak między uczniami było dzieci rolników 18.6%, rękodzielników 11.4%, drobnych oficjalistów 15.7%, urzędników 13%, wyrobników dziennych 2.8%, sierót 4.3%. Ci wszyscy przeto w złych, o ile można przypuszczać, chowali się warunkach, tem samem najpodobniej do prawdy już z domu rodzinnego wynieśli to, co dopiero obecnie u nich stwierdzono.

W skrzywieniach kręgosłupa akcja lekarza szkolnego mogła niestety być na razie tylko połowiczną, brak bowiem było do ostatnich czasów zawodowego nauczyciela gimnastyki, któremu możnaby powierzyć celowe ćwiczenia pewnych grup mięśniowych. Brak ten dopiero przed kilku tygodniami powiodło się wyrównać.

Zęby uczniów znajdują się w stanie dość opłakanym. Jeśli za uzębienie dość dobre będziemy uważali to, gdzie jest zepsutych tylko 1—2 zębów, za mierne to, gdzie brak lub gdzie uległy próchnieniu (caries) 3—4 zęby, za liche—uzębienie z 5—6 zębami

zepsutymi, wreszcie za bardzo liche to, przy którym jest zepsutych jeszcze więcej zębów, to stan uczniów w pojedynczych klasach przedstawi się w tym względzie jak następuje :

	w klasie	I.	II.	III.	razem	czyli	%
uzębienie dobre (bez zmian chorobowych) ma	11	5	11	27	„	38.6	
dość dobre	9	9	13	31	„	44.3	
mierne	5	—	2	7	„	10.—	
liche	3	1	—	4	„	5.7	
bardzo liche	1	—	—	1	„	1.4	

Przeto tylko 38.6% uczniów ma zęby zdrowe, nieuszkodzone, u reszty (61.4%) są mniej lub więcej znaczne zmiany. Wiele tu winno niedostateczne pielęgnowanie jamy ustnej; wszak tylko 2-ch uczniów (z pośród owych 61.4%) chełpi się, że czyszczą swe zęby w niedziele, inni przyznają, że ich nie czyszczą nigdy.

W 4 przypadkach stwierdzono nadto nieprawidłowy wzrost zębów, nader wadliwe ich ustawienie, spowodowane przydługiem utrzymywaniem się zębów mlecznych, o których wyjęciu nikt nie myśli. Pouczanie dziatwy nie wiele tu pomaga, a jeszcze mniej skutku mają wskazówki udzielane rodzicom, którzy kwestję tą zupełnie lekceważą. A przecież powszechnie jest znanym w nauce stosunek chorób zębowych do trawienia, a najpodobniej do prawdy ma ich stan chorobowy nawet wpływ niepośledni na częstość zachorowań gruźliczych!

Ostre zapalenie dziąseł (gingivitis) zauważono raz; rychło je wyleczono.

Przerost migdałków znaleziono u 6. uczniów, wyrośnię gruczołowate jamy nosowo-gardłowej u dwóch; u innych dwóch operowano już dawniej te wyrośnię z powodu zбочeń w oddechaniu i to ze skutkiem dodatnim.

Na przewlekły katar nosa skarży się uczniów 4., na często występujące krwawienie z nosa 3-ch.

Wady wymowy znaleziono u 4-ch, między nimi 2-ch jaką się miernie, 2-ch nie wymawia niektórych głosek.

Z chorób płucnych znaleziono rozsiały nieżyt oskrzelowy u 8-miu, pozostałości po zapaleniu płuc i opłucnej u jednego, nieżyt szczytowy u dwóch (specyficzny? habitus phthisicus, ronchi, inspirium zniesione, szorstkie expirium). U jednego z nich

wystąpiło haemoptoe -- na prątki nie badano. Nader ważnym wynikiem oględzin było tu nadto stwierdzenie u 9 uczniów fizycznej budowy klatki piersiowej, między nimi u 6-ciu z klasy I. 2-ch z drugiej, jednego z trzeciej.

Mniemam, że w tym względzie największa rola w przyszłości przypadnie odpowiednio stosowanym ćwiczeniom fizycznym na wolnem powietrzu, których dla braku boiska nie można było dotąd rozwinąć w pożądanym stopniu. Moment ten będzie Towarzystwo brało pod pilną rozwagę przy sposobności poszukiwań za nowym lokalem.

Z chorób narządu krążenia wymieniam jeden przypadek tachycardia paroxysmalis, jeden wady serca. W arkuszach wywiadowczych wspominano dość często o rzekomej chorobie sercowej uczniów, podania te atoli nie sprawdziły się w żadnym przypadku.

Chorób mięśni i stawów nie zauważono wcale. Do wadliwości układu kostnego zaliczyć należy u jednego ucznia niedostateczny rozwój jednej połowy klatki piersiowej a także złą (krzywą) postawę u dwóch uczniów.

Z chorób narządu nerwowego zancłować należy 8 przypadków nawykowego bólu głowy (i to wyłącznie u jednostek anemicznych), niemniej jeden przypadek lekkiego rozstroju nerwowego (neurasthenia) u dziecka z rodziny inteligentnej, odznaczającego się również intelektem. U innego znowu ucznia, który przeciwnie zwraca uwagę brakiem zdolności, a przytem w wysokim stopniu anemicznego występowały dość często objawy przemęczenia umysłowego tak, że wielokrotnie musiano go uwalniać z ostatniej (5-tej) godziny nauki. Mam wrażenie, że uczeń ten (z I klasy) nie dorósł swym rozwojem umysłowym do wymogów mu stawianych, że w ogóle zbyt wczesnie wstąpił do gimnazjum. Podobnie u innych dzieci neuropatycznych zwraca na się uwagę bardzo młody stosunkowo wiek, najniższy, jaki ustawowo jest w danej klasie dopuszczalny. Słabe też są w ogóle postępy tych uczniów.

Z chorób narządu wzrokowego stwierdzono przewlekłe nieżytowe zapalenie spojówek u 4 uczniów, zapalenie mieszkowe (follikularne) u 2., zapalenie brzegu powiekowego (blepharitis) u 2.,

zanik gałki ocznej (phthisis bulbi) po zranieniu igłą u jednego, wreszcie także u jednego postać ziarnistą jaglicy (trachoma granulosa), z domu rodzicielskiego wyniesionej. Tego pozostawiono i nadal w zakładzie, wydzieliny bowiem nie stwierdzono pomimo dość licznych oględzin kontrolnych.

Bardzo częste były wady refrakcji; naliczono ich u 21 uczniów (tj. u 30%), w tem z klasy I. u 9., z II. u 4., z III. u 8. Częściowo (u 2-ch) były one następstwami chorób ocznych (keratitis phlyctenulosa), po których pozostały zaćmienia rogówki, przeważnie atoli spowodowane były wadliwą budową gałki ocznej.

Z pośród uczniów tych przedstawia znaczne osłabienie bystrości wzroku 6-ciu, mierne 7-miu, nieznaczne 8-miu, % przeto mniej więcej równy. Myopii naliczono przypadków 13, hypermetropii 6. W pojedynczych wypadkach przechodzi myopia i hypermetropia (wziernikiem) 10 D.; w znacznej ilości wypadków (8) wada nie daje się poprawić szklami, u 4-ch uczniów wzrok obustronnie nie dochodzi nawet 6/60. Stosunkowo wiele (12) jest przypadków nieźorności (astigmatismus), z tych tylko w 2-ch można było poprawić wzrok szklami cylindrycznymi; tyleż (12) znaleziono wypadków różnomiarowości (anisotropii). Okulary nosi dwóch, żadnemu atoli nie poprawiają one wzroku. Zez istnieje u trzech, dwóch z nich nawet nie wiedziało o jego istnieniu; dwukrotnie był zez obustronny, raz naprzemienny (strabismus alternans). Kilku uczniom zalecono i przepisano okulary; rada dotychczas pozostała niewykonana (rzekomo z braku funduszy).

Słuch znaleziono upośledzony u 9. uczniów; u 2-ch można było przyczynę odnieść z pewnem prawdopodobieństwem do wegetacji adenoidalnych w jamie nosowo-gardłowej, u dwóch do przewlekłych stanów nieżytowych nosa, u jednego do przerostu migdałków, u jednego do nieżyty ucha środkowego; jeden uczeń ma słuch osłabiony w następstwie płonicy, u dwóch rozpoznanie przyczyny lekkiej jednostronnej głuchoty wątpliwe.

Przy badaniu słuchu posługiwano się bardzo prymitywną metodą: o ile uczeń nie zdołał powtórzyć słów szeptem wypowiedzianych na odległość sali szkolnej, o tyle przyjmowano upośledzenie tego zmysłu. Badanie wziernikiem nie przyniosło wyników spodziewanych.

Z chorób skóry stwierdzono liszaj u jednego ucznia, zdradzającego skąd inąd objawy zołzów (lichen scrophulosorum). Pojedyncze tylko widziano wypadki znaczniejszej nieczystości skóry (1) i świerzbu (1); w jednym wreszcie stwierdzono kilka ognisk grzłicy skóry (na przedramieniu) rzekomo po urazie, u chłopca 15-letniego z objawami równoczesnymi kataru szczytowego. Temu zalecono wyjazd na wakacje do miejsca klimatycznego, a rodzicom zwrócono uwagę na konieczną potrzebę leczenia ogólnego i miejscowego.

Narządy jamy brzusznej badano tylko w sporadycznych wypadkach, w których na podstawie wywiadów lub skarg ucznia należało podejrzewać stany patologiczne; ważniejszych chorób nie stwierdzono, wszystko dotyczyło przewlekłych a lekkich spraw nieżytowych.

Gościec stawowy chroniczny rozpoznano u jednego ucznia.

Oto choroby, które zanotowano w arkuszach zdrowia, mających na celu utrzymywanie historii zdrowia każdego ucznia do stałego w szkole użytku. Razem (pominąwszy zęby) naliczono wadliwości sanitarnych 142, co wobec ogólnej liczby uczniów (70) dawałoby przeciętnie dwie na jednego, bardzo tedy wiele. Natychmiastowe leczenie uznano za wskazane w 3 przypadkach; wdrożono je też bezzwłocznie. Stałej lekarskiej obserwacji poddano uczniów 12 z klasy I, 8 z II., 13 z III., razem 33, czyli niemal połowę uczniów (47.1%). Będą oni stale wielokrotnie w roku badani, o ile oczywiście upaństwowienie zakładu nie położy wczesnego kresu egzystencji lekarza szkolnego. Przyczyny, dla których zarządzono stałą obserwację ich zdrowia, są: dyspozycja do grzłicy, zołzy, niedokrewność, zbyt podupadłe odżywienie, osłabienie wzroku, jaglica, skrzywienia kręgosłupa, wada serca, bardzo wadliwe uzębienie, wegetacje adenoidalne.

Z personelu nauczycielskiego cieszył się każdy przez przeciąg całego roku szkolnego najlepszem zdrowiem.

III. Waga i długość ciała

mierzone były u każdego ucznia; liczby odnośne nie są oczywiście bezwzględne, w wagę bowiem ciała wliczony jest także ciężar bielizny i dolnego ubrania, a niemniej przy obliczaniu długości odliczanie 1½ do 2 cm. (zależnie od wieku) na rzecz obowiązuje w każdym przypadku może być uważane za dostateczne.

W wieku lat		10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
długość największa cm.		143.—	144.5	158.—	156.5	157.—	173.—	165.—
" najmniejsza		132.—	132.—	134.—	139.—	144.—	140.—	156.—
" przeciętna		136.2	137.33	140.83	147.—	151.9	156.37	161.—
w gimnazystów w Berlinie (1904)								
		135.7	139.5	145.4	150.6	156.—	162.4	165.8
" Poznaniu (1888)		125.4	130.—	135.2	139.9	n i e z n a n a		
—								
waga największa kg.		45.5	48.5	55.5	55.—	50.—	60.—	54.—
" najmniejsza		27.—	28.—	21.56	30.—	33.—	31.5	42.—
" przeciętna		31.5	34.61	34.83	40.75	42.60	46.24	49.6
u głmn. w Berlinie		30.6	33.10	37.10	41.6	41.10	51.7	56.3
" we Wrocławiu		26.6	28.4	31.8	34.8	37.3		
wymiar klatki piersio- wej przeciętny		68.4	67.58	67.95	71.58	73.92	79.18	80.80

(dane berlińskie i inne p. Schulhygien. Taschenbuch, Hamburg, L. Voss, 1907. pag. 116).

Za mały to materiał, aby wyciągać zeń wnioski; zyszcze on wartość prawdziwą dopiero w latach późniejszych, gdy będzie można obliczyć postęp we wzroście poszczególnych danych, stosunek jego do przybytku lat uczniów. Atoli już i ten szczupły materiał daje wyniki niezbyt od reguły odbiegające: średni wymiar klatki piersiowej jest (z wyjątkiem tylko w wieku lat 10) stale mniejszy niżeli połowa długości ciała, a i wzrost długości w latach młodszych postępuje znacznie powolniej niżeli w późniejszych (po 13 r. ż.)

Zwróciłem również uwagę na związek istniejący pomiędzy rozwojem fizycznym — o ile znajduje on swój wyraz we wzroście i ciężarze ciała — a umysłowym, przyczem zaciekawiony badaniami Bayerthala (Ztschrift f. experim. Pädagogik T. X zeszyt 2/3) o ścisłym związku między intelligencją a obwodem głowy próbowałem na tutejszych uczniach sprawdzić wyniki przezeń zyskane; przy ocenie intelligencji zniewolony byłem polegać tu jedynie na opinii nauczycieli, sam bowiem nie mogłem w tej mierze przedsięwziąć dostatecznych dociekań.

Z pośród 5-ciu 10-letnich jest

wybitnie uzdolnionych	2	średnio uzdolnionych	1	z słabymi zdolnościami	2	z bardzo miernymi zdolnościami
ich obwód głowy cm.	52-54		53		51-51.5	
waga prze- ciętna	38 kg.		31.5 kg.		32.7 kg.	
długość cia- ła przecięt.	135.5 cm.		135		137.5	

Wielkie głowy, wielka waga — to i wybitna intelligencja.

Między 6-ciu 11-letnimi jest

wybitnie zdoln.	1	średn. zdol.	3	słabo ozd.	1	b. mało zdol.	1
obwód głowy	52		52.5		56		52
waga	31.5		33.2		48.5		28
długość	133.5		137.—		141.—		139

Tu wynik niezupełnie zgodny z poprzednim.

Ciekawsze będą wyniki u dzieci starszych, których tu liczba znaczniejsza.

Z pośród 12-tu 12-letnich jest

prawdz. zdoln.	7	średn. zdol.	4	mało zdol.	1	b. mało zdol.	—
głowa przecięt.	52.64		53.50		55.—		

waga	35.48	32.37	40.15
długość	142.3	137.5	144.—

Wynik zupełnie sprzeczny z pierwszym.

Między 19-tu 13-letnimi jest chłopców

wybitnie zdoln. 4	średn. zdol 10	mało zdol. 5	nieuzdoln. —
głowa przecięt. 51.75	54.75	52.6	
waga 40.05	43.26	36.3	
długość 144.5	150.1	142.8	

Te daty nie popierają wcale twierdzeń Bayerthala

U 13-tu 14-letnich jest chłopców o zdolnościach

wybitnych 2	średnich 5	słabych 5	bez zdolności 1
głowa przecięt. 54	49.5	52.9	53.5
waga 44.5	46.7	38.21	41.5
długość 154.5	153.8	149.4	149.5

U 8-miu 15-letnich ma zdolności

szczególne 2	średnie 3	słabe 3	żadnych —
głowa przecięt. 54.5	54.17	53.5	
waga 51.22	43.17	46.—	
długość 158.5	153.7	157.7	

Wreszcie z 5-ciu 16-letnich jest

wybitnie uzdol. 1	dość uzd. 1	słabych zdoln. 3	bez zdoln.—
głowa 56	54	54.83	
waga 50	50.5	49.17	
długość 165	162	159.33	

Dochodzenia te znuadne nie potwierdzają, zdaje się, teorii Bayerthala, jakoby w wieku szkolnym (caeteris paribus) do wielkich głów były **często** (nie zawsze!) przywiązane zdolności umysłowe, natomiast **nie** **głównie** **o** **małych** **rozmiarach**; nie potwierdzają one też przyjętej powszechnie opinii, jakoby między dziećmi tegoż samego wieku zdolniejszymi z reguły były te, których waga i długość jest większa.

Pewna rezerwa jednak jest tu bardzo wskazana; wnioski te bowiem chorują bardzo na niedostateczny materiał (wszak tu nie wzięto nawet pod rozwagę uczniów 17-letnich, których jest zaledwie 2-ch); niemniej mają o tyle wadliwą podstawę, że oceniają inteligencję nie na zasadach jedynie miarodajnej psychologii, lecz tylko jednostronnie na podstawie w dość szczupłych granicach miarodajnej pedagogii. Lata następne przy zwiększonej ilości

uczniów i badaniu psychologicznem przyniosą tu zapewne dokładniejsze wyniki.

Żałować przychodzi, że pomiary długości ciała nie mogły w zakładzie służyć za podstawę rozmieszczenia uczniów; ławki starego systemu nie troszczą się wcale o wzrost uczniów.

IV. Choroby zakaźne.

Z powodu chorób zakaźnych zachodziła potrzeba interwencji dwukrotnie i to w obu przypadkach z powodu płonicy stwierdzonej w rodzinie uczniów gimnazjalnych. Oczywiście uczniowie ci byli wykluczeni od nauki przez znaczny przeciąg czasu, a ponowne ich przyjęcie nastąpiło dopiero po odrażeniu końcowem, którego osobiście dozorowałem i za okazaniem odnośnego mego certyfikatu. W żadnym z tych wypadków nie otrzymało ani c. k. Starostwo ani Dyrekcja Zakładu doniesienia o pojawieniu się choroby zakaźnej pomimo, że jeden wydarzył się w rodzinie urzędnika prywatnego, drugi u dzieci kolejomistrza; na ślad choroby wpadłem atoli dość wcześnie przy sposobności urzędowych rewizyj sanitarnych, zarządzonych z ramienia władzy politycznej. W jednym z tych wypadków zauważyłem był nawet gwałtowną chęć rodziców wyłamania się z zarządzenia wykluczającego ucznia ze szkoły, chęć kierowaną przez obawę złych postępów w nauce.

Przewleczenia chorób zakaźnych do gimnazjum nie było — pomimo, że w jesieni grasowała tu znaczna epidemia odry.

V. Praktyka w szkole lekarza szkolnego.

Stosunki małomiasteczkowe powodują, że niepodobna stosować tu zasadniczej metody zachodniej, wykluczającej szkolnego lekarza od leczenia powierzonych jego pieczy uczniów; to też gdzie musiałem, interweniowałem osobiście i w praktyce; zresztą połączenie badania z leczeniem uważam — ja przynajmniej — za bardzo wskazane, — oczywista o ile to leczenie jest dla uczniów bezpłatne, a temsamem lekarza niepodobna podejrzывать o cele samolubne. W nielicznych wypadkach leczonych przez innych lekarzy starałem się przynajmniej przez wgląd w ich świadectwa stwierdzające niemożność uczęszczania do szkoły poinformować

o przebytej chorobie celem zużytkowania wiadomości tych w dalszej szkolno-lekarskiej obserwacji.

Statystycznie przedstawia się praktyczna działalność szkolnego lekarza dość słabo: przez uczniów proszony byłem o radę lekarską razy 25, przeważnie w chorobach narządu oddechowego i pokarmowego (3 razy w wypadkach ostrego wyprysku); członkowie grona nauczycielskiego żądali dla uczniów rady mojej w 14 przypadkach, a wówczas nie omieszkalem ich zawsze zawiadamiać o rozpoznaniu, przypuszczalnym czasie trwania choroby i wskazanych wobec nauki szkolnej zarządzeniach.

Pierwszej pomocy w nagłym przypadku udzieliłem raz, uczniowi na wycieczce szkolnej przez nieostrożność kolegi ostrzem szczyorka głęboko zranionemu w międzyżebro; przebieg pomyślny, bez powikłań.

Bursy, w których mieszkało 4 uczniów gimnazjalnych, stanowiły także przedmiot trwałej opieki lekarskiej. Odwiedziłem je kilkakrotnie, starając się o usunięcie spostrzeżonych braków, zwracając w szczególności uwagę na wikt uczniowski, który kilkakrotnie smakowałem.

Rewizyj sanitarnych ubikacyj szkolnych dokonałem 15., badając przy tej sposobności także uczniów, których mi członkowie grona dorywczo celem zbadania przedstawili; byłem obecny na wykładach wszystkich członków ciała nauczycielskiego zwracając każdym razem przez godzinę nauki uwagę na zachowanie się uczniów, na ich bystrość, zdolność orjentacji i wrażliwość, na ich układ ciała, sposób siedzenia, na oświetlenie pojedynczych miejsc, niemniej na rozmieszczenie ławek i uczniów, a wreszcie na ogólne warunki zdrowotne podczas nauki.

Spostrzeżenia swe komunikowałem gronu w miarę potrzeby. Wspólnie też rozważaliśmy kilka ważnych spraw, dotyczących higieny szkolnej, między innymi kwestję wcześniejszego rozpoczynania w porze letniej nauki. Byliśmy jednomyślni, o ile szło o rozpoczęcie nauki o godzinie 7. rano; rzecz ta atoli nie mogła nastąpić z powodu, że niektórzy nauczyciele mieli obowiązki równocześnie w c. k. seminarjum nauczycielskiem, że wobec tego niepodobna było pogodzić czasowo ich zajęć służbowych w obu zakładach.

O grach i zabawach ruchowych uczniów wspomina Dyrekcja zakładu na innem miejscu.

Odczyt o lekarzach szkolnych, który zapowiedziałem w sekcji czortkowskiej Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych, nie mógł się dotąd odbyć z powodu odłożenia odnośnego zebrania.

Oto pobieżny obraz działalności lekarza szkolnego, może pierwszego w Galicji a nawet w Austrii, któremu podobną czynność poruczono w szkole gimnazyalnej. Działalność - to skromna jak skromny i jej materiał; o praktycznych ostatecznych jej wynikach za wcześnie dziś mówić; wykaże je przedmiotowo. później- sza kontrola zdrowia wychowanków. Arkusze zdrowia przechowuje Dyrekcja zakładu; uczniowie wymagający stałego nadzoru sanitarnego są celem lepszego przypomnienia notowani w oddzielnym wykazie,

Lecz już i dzisiaj po tak niedługiej działalności nasuwa się mimowoli pytanie, czy można liczyć na odpowiednie wyniki w stosunku do pracy? czy w ogóle pożądana jest w zakładzie tutejszym instytucja lekarza szkolnego? Odpowiedź na te pytania pozostawiam nauczycielstwu.

Z swej strony spełniam miły obowiązek, jeżeli podziękuję Zarządowi Towarzystwa Szkoły Średniej w Czortkowie za zaufanie, którem mnie zaszczycił, poruczając mi pieczę nad najdroższym skarbem Towarzystwa, nad zdrowiem młodzieży, dla której poświęca Ono wszystkie Swe starania, jeśli równie podziękuję Dyrekcji i Gronu nauczycielskiemu Gimnazjum czortkowskiego za czynny zawsze i chętny współudział i pomoc w mej pracy, za życzliwe wyrozumienie intencji lekarza, za skwapliwe i skuteczne stósowanie w praktyce szkolnej wszystkich jego wskazówek.

Czortków, 25. czerwca 1910.

Dr. Franciszek Sękiewicz

IX.

STATYSTYKA UCZNIÓW.

(Liczby drobne oznaczają uczniów prywatnych lub uczenic).

	W KLASIE			Razem
	I	II.	III.	
1. Liczba uczniów :				
Z końcem r. szkolnego 1908/9 było .	14	14	—	28
Z początkiem r. szk. 1909/10 przyjęto	25	15	19	59
W ciągu roku przybyło	9 ²⁴	4 ¹	10 ²	23 ²⁷
Przyjęto więc razem	34 ²⁴	19 ¹	29 ²	82 ²⁷
<i>Miedzy przyjętymi było :</i>				
1. obcych a) z klas niższych	19 ²⁴	8 ¹	3 ¹	40 ²⁶
b) repetentów	1	1	3	5
2. tutejszych a) z klas niższych	12	9	13 ¹	34 ¹
b) repetentów	2	1	—	3
2. W ciągu r opuściło zakład :	5	4	3	12
Liczba uczniów z k. r. szk. 1909/10 .	29 ²⁴	15 ¹	26 ²	70 ²⁷
<i>Miedzy tymi było rodem :</i>				
Z miasta Czortkowa, Starego Czortkowa lub Wagnianki	14 ²	7	13 ¹	34 ³
Z powiatu czortkowskiego	5	2	2	9
Z innych powiatów Galicyi	10 ²²	6 ¹	10 ¹	26 ²⁴
Z poza Galicyi	—	—	1	1
Razem	29 ²⁴	15 ¹	26 ²	70 ²⁷
3. Według jęz ojczystego było :				
Mówiących po polsku	28 ²³	14 ¹	21 ³	63 ²⁶
„ „ rusku	1 ¹	1	4	6 ¹
„ „ niemiecku	—	—	1	1
Razem	29 ²⁴	15 ¹	26 ²	70 ²⁷

				W KLASIE			Razem
				I.	II.	III.	
4. Według wyznania było :							
Religii rzymsko-kat.				15 ⁸	5	11 ¹	31 ⁹
" grecko-kat.				1 ¹	2 ¹	6	9 ²
" mojżeszowej				13 ¹⁵	8	9 ¹	30 ¹⁶
Razem				29 ²⁴	15 ¹	26 ²	70 ²⁷
5. Wiek uczniów (d. 1/6 1910)							
10 lat ukończyło				5 ³	—	—	5 ³
11 "				5 ²	1 ¹	—	6 ³
12 "				5 ⁶	5	1	11 ⁶
13 "				10 ⁸	5	6 ¹	21 ⁹
14 "				4 ⁴	3	6 ¹	13 ⁵
15 "				0 ¹	1	6	7 ¹
16 "				—	—	5	5
17 "				—	—	2	2
18 "				—	—	—	—
Razem				29 ²⁴	15 ¹	26 ²	70 ²⁷
6. Wedle miejsca pobytu rodziców było :							
Miejsc. (Czortków, St. Czortk. Wygn.)				21 ²	10	21 ¹	52 ³
Z powiatu czortkowskiego				6	4	1	11
Z innych powiatów				2 ²²	1 ¹	4 ¹	7 ²⁴
Razem				29 ²⁴	15 ¹	26 ²	70 ²⁷
7. Wedle stanu rodz. było synów :							
1. Właścicieli i dzierz. więk. posiadł.				3 ¹	2	2	7 ¹
2. Włościan, mieszczan i rolników				5 ¹	3	4	12 ¹
3. Rzemieślników i przemysłowców				7 ³	2	1	10 ³
4. Kupców				5 ¹³	3	8 ¹	16 ¹⁴
5. Księży obrz. gr. kat.				—	—	—	—
6. Urzędników i sług rząd. i auton.				4 ⁶	3 ¹	8	15 ⁷
7. Nauczycieli				—	—	2 ¹	2 ¹
8. Oficerów i urzęd. wojskowych				1	—	—	1
9. Notaryuszów, lekarzy adwokatów				—	1	—	1
10. Pryw. urzędników i oficyalistów				2	—	1	3
11. Zarobników dziennych				—	—	—	—
12. Wdów				2	1	—	3
13. Sierót po obójgu rodzicach				—	—	—	—
Razem				29 ²⁴	15 ¹	26 ²	70 ²⁷

8. Frekwencya na przedmioty nadobowiązkowe:	W KLASIE			Razem
	I.	II.	III.	
Historya ojczysta	—	—	26	26
Śpiew	14	11	18	43
II. Klasyfikacya				
z końcem roku szk. 1909/10:				
Uzdolnionych do klasy wyższ. chlub.	4 ²	3 ¹	5	12 ³
„ do klasy wyższej . . .	18 ²	9	14 ¹	41 ³
„ na ogół do kl. wyższej	2	—	1 ¹	3 ¹
Pozwolono na egzamin uzupełniający	3	2	6	11
Nieuzdolnionych do klasy wyższej	2	1	—	3
Nie klasyfikowano	—	—	—	—
Razem	29 ⁴	15 ¹	26 ²	70 ⁷

UWAGA: Prywatysty z przerw gimn. w Husiatynie będą wydrukowani w osobnym wykazie, gdyż egzamin ich ukończył się dopiero w poniedziałek 27/6 wieczorem — inni, nie objęci tym wykazem, będą, o ile zgłoszą się, później pytani.

X

WYKAZ IMIENNY UCZNIÓW, którzy otrzymali promocję.

(Tłusty druk oznacza: „chlubnie uzdolniony do klasy wyższej“,
gwiazdka; „na ogół uzdolniony do klasy wyższej“.

KLASA I.

1. Baran Władysław Alojzy	15. Osuch Wacław
2. Biberstein Mojżesz	16. Prośba Jakób
3. Domański Jan	17. Roś Antoni
4. Dydak Franciszek	18. Schwebel Abraham
5. *Faściszewski Stanisław	19. Schmidt Maryan
6. Fläschner Izydor	20. Steckel Samuel
7. Fränkel Salomon	21. Wakalski Maryan
8. Grünfeld Leon	22. Weintraub Herman
9. Hochberg Chaim Ber	23. Weissglas Salomon
10. Jachnicki Tomasz	24. Wojciechowski J. Kasper
11. Kaczorowski Józef Marcin	25. Bürgelówna O. Błanka pryw.
12. Karpf Józef	26. Chlamtaczówna J. „
13. *Kinicki Ludwik Szczepan	27. Finkelmanówna S. „
14. Kunyk Piotr	28. Hausnerówna Lea „

Trzech uczniów przeznaczono do egzaminu poprawczego po wakacjach, dwóch uznano za nieuzdolnionych do klasy wyższej.

K L A S A II.

1. Bezner Leib	8. Karpf Benjamin
2. Bojczuk Jan	9. Kasyan Józef
3. Domański Michał	10. Richter Franciszek
4. Feuerstein Maksymilian	11. Sokol Józef
5. Finkelmann Ezechiel	12. Szczęśny Piotr
6. Fromm Herz	13. Spritzer Karol (pryw.)
7. Hausner Dawid	

Dwóch uczniów przeznaczono do egzam. poprawczego po wakacyach, jednego uznano za nieuzdolnionego do klasy wyższej.

K L A S A III.

1. Banach Władysław	12. Jägendorf Izrael
2. Bielański Zbigniew	13. Kohn Natan
3. Birnbaum Maurycy	14. Margulies Mechel
4. Bujniak Franciszek	15. Nittmann Tadeusz
5. Doczyło Stefan	16. Noworolski Mieczysław
6. Domański Józef	17. Pachołków Jan
7. Fischer Abraham Leisor	18. Schor Abraham
8. Fränkel Rubin	19. Wołoszyński Marcin
9. Fränkel Szymon	20. *Żółkiewski Miron
10. Frantek Włodzimierz	21. Domański Kaz. Winc. (pr.)
11. Hrabowski Romuald	22. *Feuersteinówna A. Berta „

Sześciu uczniów przeznaczono do egzaminu poprawczego po wakacyach.

Prywatności z prywatnego gimnazjum w Husiatynie.

1. Altschiller Zalmen	9. *Nowak Franciszek
2. Aszkenas Mendel Schoel	10. *Rathouser Filip
3. Auerbach Józef	11. Schapira Joachim
4. *Auerbach Mechel Berl	12. Schapira Leon
5. Bednarski Dyonizy	13. Seid Leib
6. Diwal de Dampierre Czesław	14. Seidmann Izydor
[Maryan Kazimierz	15. Singer Elkune Jechiel
7. Futschik Maryan Stanisław	16. Szelc Kalikst
8. Horwath Edmund	17. Weinraub Leib
[Wincenty	

Do egzaminu poprawczego po wakacjach przeznaczono jednego ucznia; za nieuzdolnionych do klasy II. uznano dwóch uczniów.

SPRAWOZDANIE KASOWE

za czas od 1-go lipca 1909. do 30-go czerwca 1910.
do użytku walnego Zgromadzenia członków i rocznego
sprawozdania Zakładu.

PRZYCHODY

Opłaty szkolne	,	,	,	,	7820 K, — h.
Dary i datki	,	,	,	,	350 „ — „
Subwencye	,	,	,	,	1000 „ — „
Wpisowe i wkładki członków zwyczajnych	,				1655 „ — „
Wkładki członków założycieli	,	,	,		100 „ — „
Zwrot z płacy rządowej dyrektora Basińskiego	,				222 „ 24 „

ROZCHODY

a) Płace nauczycieli	,	,	,		7463 K. 10 h.
b) Płaca terycyana	,	,	,		382 „ — „
c) Czynsz za lokal szkolny	,				1120 „ — „
d) Opał	,	,	,		249 „ 92 „
e) Przybory naukowe i biblioteka	,				614 „ 89 „
f) Sprzęty kancelaryjne i szkolne	,				336 „ 81 „
g) Koszta przeniesienia nauczycieli	,				599 „ 69 „
h) Zwrot z płacy dyrektora Basińskiego (vide przychód poz. g)	,				222 „ 24 „
i) Wydatki administracyjne	,				309 „ 02 „
Razem	,				11297 K. 67 h.

Z E S T A W I E N I E

a) Zapas kasowy z roku szkoln. 1908/09	2659 K, 22 h.
Wpłynęło w roku szkolnym 1909/10:	
b) opłaty szkolne	7820 „ — „
c) wpisowe i wkładki członków zwyczaj.	1655 „ — „
d) wkładki członków założycieli	100 „ — „
e) dary i datki	350 „ — „
f) subwencye	1000 „ — „
g) zwrot z płacy rząd. dyrektora Basńskiego	222 „ 24 „
(vide rozchód poz. h).	
Razem przychód	13806 K. 46 h.
Od tego rozchód	11297 „ 67 „
Stan kasy z dniem 30/6 1910	2508 K. 79 h.

W Czortkowie, dnia 30 czerwca 1910.

Józef Kubec, skarbnik.

K O M I S Y A R E W I Z Y J N A :

Apolinary Gulewicz, Antoni Dworzak, Leopold Rarogiewicz.

Na dochód Towarzystwa szkoły średniej

złożono następujące datki:

Władysław Zielonka , , 20 K	Chaim Hersch Brückner 5 K
Dawid Buck , , , 4 „	Piotr Pawluk , , , 5 „
Datek z rozprawy sąd. , 10 „	Aniela Strenuch i Juchno-
Sędzia Isakiewicz , , , 4 „	[wicz 6 „
Dr. Appenzeller , , , 2 „	Dr. Oskar Kleinfeld , , 20 „
Datek z rozprawy sąd. , 2 „	Franciszek Mysłowski , 50 „
H. Brecher i K. Wojewoda 10 „	Gedali Altschüler , , , 5 „
Złata Rosenkranz , , , 20 „	Marya Socha , , , 5 „
Michał Kostecki , , , 10 „	Leib Albin , , , , 10 „
Józefa Antoniewicz , , 70 „	Hryn i Tekla Proćków , 4 „
Michał Kamiński , , , 10 „	Wasył Zalewski , , , 4 „
Józef Kołodij i Fedoro-	Anna Skrynyk , , , 4 „
[wicz 20 „	Peretz Schorr , , , 5 „
Michał Zjawin , , , 5 „	Grono nauczycielskie , 1 „
Nahrebecki i towarz. , 35 „	Razem 350 K
Cirla Epstein , . , , 4 „	

Do rodziców i opiekunów:

Wpisy uczniów na rok szkolny 1910/11 odbywać się będą dnia 30 i 31. sierpnia od godz. 8—12 przed poł. i od 4—6 po poł.

Wszyscy uczniowie winni zgłosić się do wpisu osobiście w towarzystwie rodziców lub opiekunów i przedłożyć świadectwo szkolne z ostatniego półrocza, tudzież należyce wypełniony rodowód w jednym egzemplarzu, który nabyć będzie można u tercyana gimnazjalnego. Uczniowie zaś nowo do Zakładu wstępujący mają się nadto wykazać metryką urodzenia, tudzież świadectwem, stwierdzającym, że w roku ubiegłym byli szczepieni lub rewakcyonowani, nadto uiścić 6 K. tytułem wpisowego i pierwszej wkładki miesięcznej, tudzież 3 K. na środki naukowe.

Opłata szkolna wynosi miesięcznie 15 K. a należy ją płacić z góry z początkiem każdego miesiąca. Uczniowie klasy I., chcący ubiegać się o zniesienie opłaty szkolnej będą mogli wnieść po pierwszej konferencji klasowej na ręce Dyrekcyi Zakładu podanie do Zarządu Towarzystwa szkoły średniej w Czortkowie, zaopatrzone w należyce wystawione świadectwo ubóstwa.

Egzamina wstępne do kl. I. odbywać się będą w dwóch terminach, a mianowicie przed wakacjami dnia 30 czerwca i 1. lipca, i po wakacjach dnia 1. i 2. września, w obu terminach o godz. 8. rano. W każdym z tych terminów rozstrzyga się o przyjęciu lub nieprzyjęciu ucznia stanowczo, a powtórzenie egzaminu wstępnego w tym samym lub innym zakładzie jest przed upływem roku bezwarunkowo wzbronione.

Zakres wymagań przy egzaminie wstępnym do kl. I. jest następujący :

- a) Z religii: wiadomości, których się wymaga według teraźniejszego rozkładu obowiązkowej nauki szkolnej w szkołach 4-klasowych.
- b) z języka wykładowego: Czytanie płynne i wyraziste, objaśnianie odczytanych ustępów pod względem treści i związku myśli — opowiadanie treści większymi ustępami, znajomość części mowy, odmiana imion i czasowników, znajomość zdania pojedynczego, rozwiniętego i rozbiór jego części składowych pod względem składni zgody i rzędu; poprawne napisanie dyktatu z zakresu pojęć znanych uczniom; pisemny rozbiór zdania pojedynczego, rozwiniętego.
- c) Z języka niemieckiego: Czytanie płynne i zrozumiałe, znajomość odmiany rodzajników, rzeczowników, przymiotników i zaimków (osobistych, dzierzawczych, rozkazujących i względnych) odmiany słów posiłkowych i czasowników słabych we wszystkich formach strony czynnej i biernej, tudzież odmiana najwykreszszych czasowników mocnych, zasób wyrazów z zakresu pojęć uczniom znanych, poprawne napisanie łatwego dyktatu, którego treść poda się uczniom przed dyktowaniem w języku wykładowym.
- d) Z rachunków: Pisanie liczb do miliona włącznie, biegłość w 4 działaniach liczbami całkowitemi; pewnośc w tabliczce mnożenia, znajomość ważniejszych miar i wag metrycznych.

Egzamin wstępny do I. kl. w terminach wyżej podanych jest bezpłatny. Za wszystkie inne egzamina tak wstępne jak i prywatne należy się opłata taka, jak w gimnazyach rządowych.

Opłata szkolna dla prywatystów (tek) wynosi 25 Kor. na półroczu.

Egzamina poprawcze odbywać się będą dnia 29. sierpnia, zaś egzamina wstępne do klas wyższych od 4. do 15. września i od 4. do 15. lutego, wreszcie egzamina prywatystów (tek) z końcem każdego półroczu.

Przy wszystkich tych egzaminach obowiązuje zakres wymagań, określony dokładnie planem naukowym dla gimnazyów galicyjskich (Rozp. ck. Rady szk. kraj. we Lwowie z dnia 2. sierpnia 1909 l. 44.242).

Ponieważ uczniom, nie mającym tutaj rodziców, nie wolno gdzieindziej mieszkać, jak tylko tam, gdzie Dyrekcyja lub Zarząd pozwoli, przeto zechcą rodzice i opiekunowie w sprawie umieszczenia uczniów na stancyi zasięgnąć informacyi w Dyrekcyi Zakładu.

Nowy rok szkolny rozpocznie się uroczystem nabożeństwem dnia 3. września o godz. 9. rano; zaś dnia 4. września rozpocznie się regularna nauka szkolna.

Stanisław Basiński
dyrektor.

Spis członków

TOWARZYSTWA SZKOŁY ŚREDNIEJ

W CZORTKOWIE.

A) Członkowie założyciele:

1. JWP. hr. Badeni Henryk, właściciel dóbr w Koropcu
2. „ Bogdanowicz Mieczysław, właściciel dóbr w Kossowie
[ad Czortków]
3. „ Bogucki Władysław, właśc. dóbr w Czarnokońcach wielk.
4. „ Cielecki Artur Zaremba „ „ „ Hadyńkowcach
5. „ hr. Gołuchowski Adam „ „ „ Husiatynie
6. „ Horodyski Kazimierz „ „ „ Żabińcach
7. „ Ochocki Roman „ „ „ Kalinowszczyźnie
8. „ Pajgert Kornel „ „ „ Sidorowie
9. „ Potocki Tadeusz „ „ „ Uhryniu
10. Św. Rada powiatowa w Czortkowie
11. JWP. Wartanowicz Eugeniusz, właściciel dóbr w Dźwiniaczu
[ad Zaleszczyki]
12. „ Wyhowski Stanisław, właśc. dóbr w Szańkowczykach.

B) Członkowie zwyczajni:

1. WP. Dr. Appenzeller Maksymilian, adwokat kraj. w Czortkowie
2. „ Aschkenazy Edmund, dzierżawca dóbr w Bazarze
3. „ Baran Stanisław, gospodarz w Białobożnicy

4. WP. Baar Feibisch, kupiec w Jagielnicy
5. „ Bardach Bernard, agent handlowy we Lwowie
6. „ Basiński Stanisław, dyrektor gimnazjum w Czortkowie
7. „ Besner Leib, dzierżawca dóbr w Białej
8. „ Bielańska Karolina, wdowa po inżynierze na Wygnance
9. „ Dr. Blaustein Józef, lekarz w Czortkowie
10. „ Bojakowski Karol, c. k. oficyał sądowy w Czortkowie
11. „ Bujniak Piotr, podurzędnik sądowy w Czortkowie
12. „ Buk Benjamin, dzierżawca dóbr w Białej
13. „ Cieński Władysław, właściciel dóbr w Uwiśle
14. „ Czekoński Stanisław, sekretarz Rady pow. w Czortkowie
15. „ Doczyło Jakób, ck. oficyał sądowy w Dynowie
16. „ Domański Julian, dzierżawca dóbr w Rosochaczu
17. „ Doschot Alfred, zast. prezesa Rady pow. w Czortkowie
18. „ Dworzak Antoni, ck. starszy oficyał sąd. w Czortkowie
19. „ Dydak Jan, gospodarz w Białobożnicy
20. „ Elling Dawid, kupiec na Wygnance
21. „ Enzer Izrael, kupiec w Czortkowie
22. „ Festing Józef, dzierżawca dóbr w Sz wajkowcach
23. „ Fasciszewska Józefa, prywatna w Czortkowie
24. „ Feuerstein Leib, kupiec na Wygnance
25. „ Finkelman Izaak, właściciel realności na Wygnance
26. „ Fischer Izrael Juda senior, w Czortkowie
27. „ Fläschner Bernard, fotograf w Czortkowie
28. „ Fränkel Hersch, kupiec w Czortkowie
29. „ Fränkel Saul, kupiec w Czortkowie
30. „ Fränkel Wolf Ber, kupiec na Wygnance
31. „ From Schaja Mojżesz, kupiec na Wygnance
32. „ Gąsecki Kazimierz, rządca dóbr w Czortkowie
33. „ Geringer Franciszek Ksawery, właśc. dóbr w Czortkowie
34. „ Geringer Karol, właściciel dóbr w Miłowcach
35. „ Goldstein Fryderyk, kupiec na Wygnance
36. „ Ks. Gliński Józef, proboszcz rzym. kat. w Jagielnicy
37. „ Grünfeld Mojżesz, dzierżawca dóbr na Wygnance
38. „ Dr. Grzybowski Ludwik, adwokat kraj. w Czortkowie
39. „ Grzybowska Marya, żona adwokata w Czortkowie
40. „ Gulewicz Erazm, nauczyciel ludowy na Wygnance
41. „ Gulewicz Apolinary, ck. oficyał podatk. w Czortkowie

42. WP. Dr. Hahn Adolf, adwokat krajowy w Haliezu
43. „ Harlig Józef, właściciel realności w starym Czortkowie
44. „ Dr. Hausvater Jakób, lekarz w Czortkowie
45. „ Herbst Kazimierz, ck. poborca podatk. w Czortkowie
46. „ Herzas Berl, kupiec w Jezierzanach
47. „ Hochberg Ber Chaim, kupiec w Czortkowie
48. „ Dr. Horbaczewski Antoni, adwokat kraj. w Czortkowie
49. „ Hecht Gedalie, nauczyciel religii mojż. w Czortkowie
50. „ Horoszkiewicz Tadeusz, nadleśniczy w Ułaszkwcach
51. „ Hrabowski Marceł, rządca dóbr w Szańkowczykach
52. „ Isakiewicz Józef, ck. sędzia w Czortkowie
53. „ Iwanusa Michał, ck. sędzia w Czortkowie
54. „ Jachnicki Jan, właściciel realności w Czortkowie
55. „ Jägerman Salomon, kupiec w Jezierzanach
56. „ Jägerndorf Mojżesz Chuna, kupiec w Czortkowie
57. „ Jakubowski Józef, ck. oficyał sądowy w Czortkowie
58. „ Kaczorowski Franciszek, majster szewski w Czortkowie
59. „ Karpf Koppel, kupiec w Czortkowie
60. „ Kasyan Jan, listonosz na Wygnance
61. „ Kazimirowski Seweryn, właśc. fabryki maszyn na Wygnance
62. „ Kessler Joel, dzierżawca dóbr
63. „ Kinicki Józef, prywatny w Czortkowie
64. „ Kleinfeld Izrael, inżynier w Czortkowie
65. „ Dr. Kimmelman Oskar, właściciel dóbr w Załuczu
66. „ Dr. Kimmelman Seweryn, adwokat kraj. w Czortkowie
67. „ Kintzl Adolf, rządca dóbr w Świdowej
68. „ Konwent OO. Dominikanów w Czortkowie
69. „ Korzeniowski Jan, wojt na Wygnance
70. „ Dr. Kozower Izydor, adwokat krajowy w Czortkowie
71. „ Dr. Krokowski Stanisław, adwokat kraj. w Czortkowie
72. „ Krukiewicz Bronisław, inspektor szk. okr. w Czortkowie
73. „ Kubec Józef, ck. sekretarz skarbu w Czortkowie
74. „ Kulczycki Józef, rolnik na Wygnance
75. „ Kunyk Jan, rolnik w Białej
76. „ Kuta Franciszek, ck. wachmistrz żandarm. w Czortkowie
77. „ Lenczowski Antoni, profesor gimnazjalny w Czortkowie
78. „ Lewicki Franciszek, maszynista kolejowy w Czortkowie
79. „ Dr. Lic Feliks, lekarz w Jagielnicy

80. WP. Łosowski Tadeusz, leśniczy w Białej
81. „ Madeja Adam, woźny sądowy w Czortkowie
82. „ Malowany Jakób, gospodarz w Białej
83. „ Margulies Maks, księgarz w Czortkowie
84. „ Menczer Jakób, kupiec w Czortkowie
85. „ Mendelsohn Józef, prywatny w Czortkowie
86. „ Michałowska Wiktorya, wdowa po urz. sąd. w Czortkowie
87. „ Mięslowicz Stanisław, ck. sędzia w Czortkowie
88. „ Dr. Mosler Izaak, adwokat krajowy w Czortkowie
89. „ Nagler Merion, kupiec w Jagielnicy
90. „ Dr. Nittman Karol, ck. dyrektor sem. naucz. w Czortkowie
91. „ Nikodemcz Antoni, ck. zarządca poczty w Czortkowie
92. „ Noel Adam, właściciel dóbr w Solówce
93. „ Ks. Nowiński Albert, proboszcz rz. kat. w Czortkowie
94. „ Noss Ludwik, burmistrz i aptekarz w Czortkowie
95. „ Osuch Waław, gospodarz na Wygnance
96. „ Ostersetzer Adolf, chirurg w Czortkowie
97. „ Podfilipski Antoni, ck. zarządca podatk. w Cieszanowie
98. „ Podlewski Karol, właśc. dóbr w Chomiakówce ad B. Potok
99. „ Polanowski January, sekr. Syndykatu rol. w Czortkowie
100. „ Popiel Stefan, rolnik w Białobożnicy
101. „ Prośba Jakób, prywatny w Jagielnicy
102. „ Radzichowski Józef, ck. radca sądu w Czortkowie
103. „ Rauchwerk Bernard, profesor gimnazjalny w Czortkowie
104. „ Rarogiewicz Leopold, wermistrz kolejowy na Wygnance
105. „ Reich Ruchel, kupcowa w Czortkowie
106. „ Reiss Izrael, kupiec w Czortkowie
107. „ Richter Józef, maszynista kolejowy w Czortkowie
108. „ Roś Piotr, gospodarz w Szmańkowcach
109. „ Rosenkranz Moses, kupiec na Wygnance
110. „ Rosenzweig Jona, kandydat adwokatury w Czortkowie
111. „ Roślanowski Alojzy, akademik w Czortkowie
112. „ Roślanowski Józef, kandydat adwokatury we Lwowie
113. „ Rostkowiczówna Eugenia, nauczycielka w Czortkowie
114. „ Rothenstreich Izaak, kupiec w Czortkowie
115. „ Dr. Rudroś Stanisław, właściciel dóbr w Szwałkowcach
116. „ Rudroś Franciszek, właściciel dóbr w Romaszówce
117. „ Sawicki Leonard, właściciel realności na Wygnance

118. WP. Dr. Sękiewicz Franciszek, lekarz w Czortkowie
119. „ Schmidt Michał, rolnik na Wygnance
120. „ Schorr Samuel Leib, kupiec w Czortkowie
121. „ Schwarz Aron, buchalter w Czortkowie
122. „ Schwarz Józef, budowniczy w Czortkowie
123. „ Schwebel Dawid, kupiec w Czortkowie
124. „ Sokol Wilhelm, bahnmistrz na Wygnance
125. „ Selinger Wilhelm, kandydat advokatury w Czortkowie
126. „ Steiger Herz, kupiec w Czortkowie
127. „ Stöckel Samuel, kupiec w Czortkowie
128. „ Stöckel Hersch, właściciel realności na Wygnance
129. „ Świeżawski Antoni, dyrektor szkoły roln. w Jagielnicy
130. „ Szpetmański Emil, kancelista skarbu w Czortkowie
131. „ Uruski Wiktor prywatny na Wygnance
132. „ Wachulski Felicyan, podurzędnik w Czortkowie
133. „ Weissglas Estera, kupcowa w Jagielnicy
134. „ Wakasli Jan, lustrator powiatowy w Czortkowie
135. „ Weintraub Herman, kupiec w Czortkowie
136. „ Więckowski Zdzisław, kand. adv. w Czortkowie
137. „ Wojciechowski Wincenty, rolnik na Wygnance
138. „ Wojewoda Karol, burmistrz w Jagielnicy
139. „ Wojtyński Jan, rządca dóbr w Kolendzianach
140. „ Wołoszyński Marcin, właściciel realności na Wygnance
141. „ Zaklika Zenon, dyrektor szk. żeńsk. lud. w Czortkowie
142. „ Zarówny Wincenty, rolnik w Kossowie
143. „ Zerygiewicz Wiktor, dyrektor dóbr w Muchawce
144. „ Zielonka Władysław, ck. notaryusz w Czortkowie
145. „ Zieniuk Ferdynand, rolnik w Zwiniaczu.

Czortków, dnia 30 czerwca 1910

ZA ZARZĄD

TOWARZYSTWA SZKOŁY ŚREDNIEJ W CZORTKOWIE

Sekretarz:
Józef Isakiewicz

Prezes:
Dr. Ludwik Grzybowski

UWAGA: Członkowie, którzy wstąpili do Towarzystwa po 25. czerwca br., nie mogli być w tym spisie umieszczeni, ponieważ druk tego sprawozdania już rozpoczęto.

Wykaz książek na rok szkolny 1910/11.

Uwaga: W bieżącym roku szkolnym przedłożono c. k. Radzie szkolnej krajowej znaczną ilość nowych podręczników, które częścią uzyskały już wstępną aprobatę (oznaczono je w wykazie uwagą „w druku“), częścią pozostają jeszcze w rękach recenzentów. Te książki w ciągu czerwca b. r. mogą uzyskać aprobatę wstępną, a wskutek tego być oddane do użytku z początkiem r. szkoln. 1910/11, dlatego Dyrekcyja i grono nauczycielskie odroczyły decyzję co do tych książek aż do 1. września b. r. Na książki te zwrócono w odnośnych rubrykach uwagę.

I. Klasa.

Religia. a) *rit. lat.* Ks, Ślósarz, Katechizm religii kat. wydanie 3. Lwów 1908. Opr. K 1 —.

b) *rit. gr.* Середній катехизм христ. катол. релігії одобрення австр. Єпископатом. Львів 1906. Opr. K —'80.

Język łaciński. Samolewicz, Zwięzła gramatyka języka łacińskiego. Wydanie 6. Lwów 1907. Opr. K 1 —

Steiner i Scheindler. Ćwiczenia łacińskie dla I. klasy. Wydanie 5. oprac. przez A. Frączkiewicza i F. Próchnickiego. Lwów 1907. Opr. K 1'20.

Język polski. Małecki, Gramatyka języka polsk. szkolna. Wydanie 9. i 10. Lwów 1906. Opr. K 2'40.

Dr. Maryan Reiter. Czytania polskie dla I. klasy z ilustracyami. (w druku).

Język ruski. Коцовский і Огоновский, Методична граматика рускої мови. Львів 1903. Opr. K —'50.

Читанка руска для I. класи шкіл середних. Вид. I. і II. Львів 1905. Opr. K 2 —.

Język niemiecki. German i Petelenz, Ćwiczenia niemieckie dla I. klasy. Wyd. 6. Lwów 1906. (wyczerpane).

Przygotowuje się Wyd. 7. ilustr. i zmienione.

Geografia. Romer, Geografia. Wyd. 2. z atlasem. Lwów 1908. Opr. K. 3.—.

Historia powszechna. (Pieniążek, Opowiadania z dziejów kraju rodzinnego, Lwów 1895). Opr. K 1.—.

Przygotowuje się nowy podręcznik, zastosowany do nowych planów nauki.

Matematyka Ignacy Kranz. Arytmetyka na klasę I. (Przygotowuje się nowe wydanie, zastosowane do nowych planów nauki)
Ignacy Kranz, Geometria pogładowa na kl. I. (w druku).

Historia naturalna. Nusbaum-Wisniowski, Wiadomości z zoologii dla niższych klas szkół średnich. Wyd. 2. Lwów 1906.

Rostafiński, Botanika szkolna na klasy niższe. Wyd. 6. Kraków 1907. Opr. K 260.

II. Klasa.

Religia. a) *rit. lat.* Ks. Ślósarz. Katechizm religii katol. Wyd. 3. Lwów 1908. Opr. K 1.—.

b) *rit. gr.* Середній катехизм християнсько-католицької релігії одобрений австр. єпископатом. Львів 1906. К —80.

Język łaciński. Samolewicz Zwięzła gramatyka języka łacińskiego Wyd. 6. Lwów 1907. Opr. K 1.—.

Steiner i Scheidler. Ćwiczenia łacińskie dla II. klasy oprac. przez A. Frąckiewicza i F. Próchnickiego. Wydanie 5. Lwów 1908. Opr. K 180.

Język polski. Małecki, Gramatyka języka polskiego szkolna. Wyd. 9. i 10. Lwów 1906. Opr. K 240.

Próchnicki i Wójcik, Wypisy polskie dla II. klasy. Wyd. 1—3. Lwów 1907. Opr. K 180.

Język ruski. Коцовский і Огоновский, Методична граматики рускої мови. Львів 1903. Opr. K 150.

Читанка руска для II. класи Видане 3. Львів 1907, Opr. K 2.—.

Język niemiecki. German i Petelenz. Ćwiczenia niemieckie dla II. klasy. Wydanie 5. Lwów 1907. Opr. K 2'20.

Geografia Baranowski i Dziedzicki, Geografia powszechna w opracowaniu dr. Eugeniusza Romera. Wyd. 11. lub 12. Opr. K —'3.

Przygotowuje się nowy podręcznik, zastosowany do nowych planów nauki.

Historia powszechna. Krotoski, Historia powszechna na klasy niższe. Tom. I. Kraków 1908. Opr. K 2'50.

Matematyka. Ignacy Kranz, Arytmetyka na klasę I. i II Kraków 1901. Opr. K 1'80.

Ignacy Kranz, Geometria pogładowa (w druku).

Historia naturalna. Nusbaum-Wisniowski, Wiadomości z zoologii dla niższych klas szkół średnich Lwów 1906. Opr. K 3'40.

Rostafiński, Botanika szkolna dla klas niższych. Wyd. 6. Kraków 1907. Opr. K 2'60

III. Klasa.

Religia. a) *rit. lat.* Ks. Jougan, Liturgika. Wydanie 1—3. Lwów 1906. Opr. K 1'40.

Ks. Szydelski, Dzieje biblijne starego zakonu, Lwów 1908. K 1'—.

b) *rit. gr.* Торонський А. Історія біблійна старого завіта. Вид. 2. Львів 1899. Opr. K 2'—.

Торонський, Литурґіка. Вид. 3. Львів 1905. Opr. K 1'60.

Język łaciński. Samolewicz-Soltysik, Gramatyka języka łacińskiego, Część II. Wyd. 5—9. Lwów 1909. (w druku).

Próchnicki, Ćwiczenia łacińskie dla klasy III. Wydanie 2—4. Lwów 1903. Opr. K 1'60.

Cornelius Nepos. Wyd. Kłak, Opr. K. 3'—.

Chrestomatyka.

Język grecki. Ćwikliński, Gramatyka języka greckiego. Wyd. 3. Lwów 1902. Opr. K 3'40. albo:

Fiderer, Gramatyka języka greckiego. Wyd. 4. Lwów 1909. Opr. K. 3'—.

Taborski-Winkowski, Ćwiczenia greckie.

(Przygotowuje się wydanie III. zmienione, zastosowane do nowych planów nauki).

Język polski. Małecki, Gramatyka języka polskiego szkolna. Wyd. 9—10. Lwów 1906. Opr. K 2'40.

Czubek-Zawiliński, Wypisy polskie dla III. klasy. Lwów 1904. Wyd. II. Opr. K 2'—.

Język ruski. Граматика як в I. кл.

Читанка руска для III. класи шкіл середніх. Нове вид. Львів 1908. Opr. K 2'40.

Język niemiecki German i Petelenz, Ćwiczenia niemieckie dla klasy III. Wyd. 4. Lwów 1907. Opr. K 2'40.

Jahner, Deutsche Grammatik, Wydanie 3. Lwów 1907.

Geografia. Baranowski i Dziedzicki. Geografia powszechna w opracowaniu Dr. E. Romera. Wyd. 12. Lwów 1909. Opr. K 3'—.

Przygotowuje się nowy podręcznik, zastosowany do nowych planów nauki.

Historia powszechna. Załeski, Opowiadania z dziejów austriackich i powszechnych, Wyd. 2. Lwów 1901. Opr. K 1'—
Przygotowuje się nowy podręcznik, zastosowany do nowych planów nauki.

Rawer, Dzieje ojczyste. Wyd. 4. Lwów 1908. Opr. K 2'—.

Matematyka. Ignacy Kranz, Arytmetyka na kl. III. (w druku).

Kranz Ignacy, Geometria poglądowa na kl. III. (w druku).

Mocnik - Maryniak, Geometria poglądowa. Część II. Wyd. 3—6. Lwów 1902. Opr. K 1'50.

Fizyka. Kawecki i Tomaszewski, Fizyka dla niższych klas szkół średnich.

Przygotowuje się wydanie 6. zastosowane do nowych planów nauki.

IV. Klasa.

Religia. a) *rit. lat.* Ks. Dąbrowski, Historia biblijna zakonu nowego. Wyd. 1—3. Stanisławów 1902. Opr. K 1'60.

Przgotowuje się nowy podręcznik.

b) *rit. gr.* Тороцький А., Історія біблійна нового за-
кона. Вид. I. i II. Львів 1901. Opr. K 1'60.

Тороцький, Літургіка. Вид. III. Львів 1906. Opr. 1'60.

Język łaciński. Samolewicz-Softysik, Gramatyka języka łacińsk.
Część druga, Wyd. 5—8, Lwów 1906. Opr. K 2'40.

Próchnicki, Ćwiczenia łacińskie dla klasy IV. Wyd. 1—4.
Lwów 1909. Opr. K 2—.

Caesar, Commentarii de bello Gallico. Wyd. Terlikowski.
Chrestomatya.

Język grecki. Ćwikliński, Gramatyka języka greckiego. Wyd. 3.
Lwów 1902. Opr. K 3 40. albo:

Fiderer, Gramatyka języka greckiego. Wydanie 1—4.
Lwów 1909. Opr. K 3—.

Taborski-Winkowski, Ćwiczenia greckie. Wyd. II. Lwów
1905. Opr. K 2'80.

Język polski. Małecki, Gramatyka języka polskiego szkolna. Wyd.
9. i 10. Lwów 1906. Opr. K 2'40,

Czubek-Zawiliński, Wypisy polskie dla IV. klasy, Wyd.
1. i 2. 1905. Opr. K 2'40,

Język ruskі. Читанка руска для IV. класи шкіл середних. Львів
1897. Opr. K 2'40.

Грамматика як в I. класі.

Język ni-miecki. German-Petelenz, Ćwiczenia niemieckie dla IV.
klasy (wyczerpane).

Przygotowuje się wyd. 5. zupełnie zmienione.

Petelenz, Deutsche Grammatik. Wyd. 2. Lwów 1904.
Opr. K 1'80. albo:

Jahner, Deutsche Grammatik. Wydanie 3. Lwów 1907.
Opr. K 2'80.

Geografia. Benoni-Majerski, Geografia austr. węgierskiej monar-
chii. Wyd. 5. zmienione i przerobione przez Bolesława
Baranowskiego. Lwów 1907. Opr. K 1'20.

Historya powszechna. Zakrzewski, Historya powszechna, Część
I. Wydanie 1—4. Kraków 1902. Opr. 2'40.

Rawer, Dzieje ojczyste. Wydanie 4. Lwów 1908.
Opr. K 2—.

Matematyka. Dziwiński, Podręcznik arytmetyki i algebry dla klas
wyższych. Wyd. 3. Lwów. 1906.

Przygotowuje się wyd. 4. zastosowane do nowych planów nauki.

Mocnik-Maryniak, Geometrya dla wyższych klas. Wyd. 5. i 6. Lwów 1906. Opr. K 420.

Przygotowuje się nowy podręcznik geometrii.

Fizyka. Kawecki i Tomaszewski, Fizyka dla niższych klas szkół średnich. Wyd. 4—5. Kraków 1906. Opr. K 2—.

Mineralogia z chemią. Przygotowuje się nowy podręcznik, zastosowany do nowych planów nauki.

Do nauki religii mojżeszowej:

Z. Kammerling. Wiara i ustawa, nauka o wierze i powinnościach izraelickich. Lwów 1906.

S. Spitzer. Modły Izraelitów. Kraków 1907.

S. Spitzer. Historia biblijna oraz zasady wiary i moralności. Kraków 1907.

